

Taal leesland

Leerlijnen

Taal en lezen
Spelling

Auteurs

Gerrit van der Werff
Geert Woldman

Vormgeving en zetwerk

De Weijer Design BNO, Baarn

Eerste druk 2008

© 2008 Uitgeverij Bekadidact, Baarn

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van korte gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro). Voor het overnemen van niet-korte gedeelte(n) dient men zich rechtstreeks te wenden tot de uitgever.

ISBN 978 90 262 2234 4

INHOUD

1 Informatiebronnen Taalleesland	4
1 De Methodewijzer	4
2 De website (www.taalleesland.nl)	4
3 De Bijzondere inleidingen ('Wegwijs in groep 4-8')	4
4 Implementatie Taalleesland	5
2 Overzicht kerndoelen	6
1 Mondeling taalonderwijs	6
2 Schriftelijk taalonderwijs	6
3 Taalbeschouwing, waaronder strategieën	6
3 Leerlijnen Taalleesland taal en lezen	7
1 Overzicht thema's	7
2 Luisteren en spreken	7
3 Leesbegrip	11
4 Stellen	12
5 Taalbeschouwing	15
6 Woordenschat	15
7 Woordbegrip	16
8 Leesbeleving	18
9 Toepassing	20
10 Thema-afsluiting	22
4 Leerlijn Taalleesland spelling	24
1 Strategieën	24
2 De Werkwoordspelling	25
3 Lijst met spellingregels	26
4 De spellingdoelen	29
Bijlagen	30
Bijlage 1 Overzicht van de thema-inhouden	30
Bijlage 2 Leerlijn luisteren en spreken 2	32
Bijlage 3 Leerlijn leesbegrip	34
Bijlage 4 Leerlijn stellen	38
Bijlage 5 Leerlijn taalbeschouwing	40
Bijlage 6 Overige onderwerpen taalbeschouwing	48
Bijlage 7 Leerlijn woordenschat	50
Bijlage 8 Leerlijn spelling	68

HOOFDSTUK 1

INFORMATIEBRONNEN TAALLEESLAND

In dit document wordt een overzicht gegeven van de opbouw van de leerlijnen bij alle taal-/leesaspecten in groep 4 tot en met 8. Dit is een compilatie van gegevens uit de Bijzondere inleidingen en de handleidingen. De lezer kan zich hiermee een beeld vormen van wat in Taalleesland wordt aangeboden en hoe de leerlijnen zijn opgebouwd. Tevens wordt vermeld op welke kerndoelen het aanbod gericht is.

Wie een compleet beeld wil krijgen van de geïntegreerde taalleesmethode *Taalleesland Taal en lezen* en *Taalleesland Spelling*, kan gebruik maken van diverse bronnen: de Methodewijzer, de website van Taalleesland (www.taalleesland.nl) en de *Bijzondere inleidingen* voor groep 4–8. Hierin komen ook alle relevante organisatorische en didactische aspecten van het werken met Taalleesland uitgebreid aan de orde.

Voor scholen die de methode willen invoeren, is de map *Implementatie Taalleesland* een belangrijk hulpmiddel.

1 DE METHODEWIJZER

De Methodewijzer geeft de uitgangspunten van *Taalleesland Taal en lezen* en *Taalleesland Spelling* weer en gaat onder andere in op:

- visie op taal- en leesonderwijs
- didactische uitgangspunten
- materialenoverzicht
- de integratie van taal en lezen
- interactief onderwijs (sociaal, betekenisvol, strategisch)
- de organisatie van de lessen (tijdsverdeling, lesmodellen, combinatiegroepen)
- directe instructie en zelfstandig werken
- leerlijnen (globaal)
- toetsing en differentiatie
- facultatieve materialen (*Kies maar*, *Woordspoor*, *Spelspoor*)

2 DE WEBSITE (WWW.TAALLEESLAND.NL)

Op de interactieve website van Taalleesland is veel praktische en actuele informatie te vinden. Naast een overzicht van alle thema's van *Taalleesland Taal en lezen* en een beknopt overzicht van de leerlijnen is de laatste *Taalleeskrant* op de site te vinden met nieuwsfeiten, informatie over de methode en reportages over het werken met Taalleesland. Verder biedt de site een overzicht van geschikte themaboeken met verschillende leesniveaus om voor te lezen of om zelf te lezen, proeflessen, een lijst met veelgestelde vragen en informatie over de spellingwijziging van 2005 en de gevolgen daarvan voor Taalleesland.

3 DE BIJZONDERE INLEIDINGEN ('WEGWIJS IN GROEP 4-8')

Bij elk leerjaar hoort een 'bijzondere inleiding'. In *Taalleesland Taal en lezen* is dit een apart katern naast de twaalf handleidingkaternen bij de thema's. Hierin worden de volgende onderdelen beschreven:

- opbouw van de methode (materialenoverzicht van het leerjaar)
- opbouw van het leerjaar (thema's en weekindeling)
- opbouw van de lessen (lesmodellen van de 15-, 30- en 45-minutenlessen)
- opbouw van de leerlijnen
- toetsing en registratie
- toelichting bij de individuele en klassikale materialen voor het betreffende leerjaar.

De beschrijving van de leerlijnen heeft betrekking op de onderdelen luisteren en spreken, leesbegrip (begrijpend en studerend lezen), stellen, taalbeschouwing, woordenschat, woordbegrip (woordleerstrategieën, vanaf groep 6), internet (vanaf groep 7), leesbeleving, toepassing en thema-afsluiting. In de leerlijnoverzichten van de taalaspecten leesbegrip, stellen en taalbeschouwing worden de onderwerpen vermeld die in het betreffende leerjaar én in het voorgaande leerjaar zijn behandeld. De overige leerlijnoverzichten beperken zich tot het leerjaar in kwestie.

In *Taalleesland Spelling* is de Bijzondere inleiding van elk leerjaar opgenomen in de handleiding. Hierin worden de volgende aspecten beschreven:

- doelen (spellingstrategieën)
- uitgangspunten
- toetsing en registratie
- materialen
- gehanteerde begrippen
- woordenlijst (aangeboden woorden)

4

IMPLEMENTATIE TAALLEESLAND

Met behulp van deze map kunnen scholen die Taalleesland willen invoeren zich onder leiding van de intern begeleider of taalcoördinator systematisch voorbereiden op het werken met de methode. In zeven bijeenkomsten worden alle belangrijke zaken met betrekking tot de methode doorgenomen. Er worden onder andere afspraken gemaakt over de jaarplanning, toetsen en beoordelen, registratie, differentiatie en eventuele inzet van aanvullende materialen voor taalzwakke leerlingen.

HOOFDSTUK 2

OVERZICHT KERNDOELEN

In de leerlijnoverzichten die in het vervolg van deze publicatie worden weergegeven, wordt aangegeven welke kerndoelen voor het taalonderwijs hierbij in het geding zijn. Gemakshalve worden daarbij doorgaans alleen de nummers van de kerndoelen vermeld.

1

MONDELING TAALONDERWIJS

- 1 *De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.*
- 2 *De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.*
- 3 *De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.*

2

SCHRIFTELIJK TAALONDERWIJS

- 4 *De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.*
- 5 *De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.*
- 6 *De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale.*
- 7 *De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.*
- 8 *De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.*
- 9 *De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.*

3

TAALBESCHOUWING, WAARONDER STRATEGIEËN

- 10 *De leerlingen leren bij de doelen onder 'mondeling taalonderwijs' en 'schriftelijk taalonderwijs' strategieën te herkennen, te verwoorden, te gebruiken en te beoordelen.*
- 11 *De leerlingen leren een aantal taalkundige principes en regels. Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden.*
De leerlingen kennen
  - *regels voor het spellen van werkwoorden;*
  - *regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden;*
  - *regels voor het gebruik van leestekens.*
- 12 *De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.*

1 OVERZICHT THEMA'S

In Taalleesland wordt thematisch gewerkt, waardoor er inhoudelijk samenhang ontstaat tussen de lessen van de diverse taalaspecten. In elk leerjaar worden twaalf thema's aangeboden. Bij de keuze van de thema's is uitgegaan van de volgende themavelden:

- mens en levensonderhoud
- mens en medemens
- mens en macht
- mens en cultuur
- de mens als individu
- mens en ruimte
- mens en tijd.

Alle themavelden zijn vertegenwoordigd, waardoor een veelzijdig en gevarieerd aanbod is ontstaan. Verder hebben bij de themakeuze onder andere de volgende uitgangspunten een rol gespeeld: aansluiten bij de belangstellingssfeer en de ontwikkelingsfase van de leerlingen; afwisseling van sociaal-emotionele en meer zakelijke onderwerpen; oog hebben voor etnische, religieuze en culturele diversiteit; aandacht voor de emancipatie van diverse groepen. Zie voor de themabeschrijvingen [bijlage 1](#).

2 LUISTEREN EN SPREKEN

Bij luisteren en spreken staan vooral de kerndoelen 1, 2, 3 en 10 centraal.

Er worden per thema drie lessen gewijd aan luisteren en spreken. Dat zijn per leerjaar 36 lessen.

De termen spreken en luisteren suggereren vaardigheden die in een eenvoudig zender-ontvangermodel te vangen zijn. De werkelijkheid is echter veel complexer. Daarom zijn de lessen geïnspireerd door een rijk communicatiemodel waarin niet alleen aan 'talige' aspecten van de communicatie aandacht wordt geschonken. Ook 'buitentalige' factoren zoals ervaringen en verwachtingen die gesprekspartners met betrekking tot elkaar hebben, spelen een belangrijke rol, evenals de sociale context, de situatie en de lichaamstaal van betrokkenen. Inzicht in dergelijke factoren ligt aan de basis van adequaat strategisch taalgebruik: wat moet ik doen als iemand onduidelijk praat of stottert; wanneer zeg ik 'u' en wanneer 'jij'; hoe kan ik mijn gehoor boeien als ik iets moet presenteren?

LUISTEREN EN SPREKEN 1

Gespreksregels

Taal en lezen Groep 6, 7 en 8

Taalleesland

- **1** Wacht tot de ander is uitgepraat.
- **2** Blijf bij het onderwerp.
- **3** Luister goed naar wat anderen zeggen.
- **4** Sluit aan bij wat anderen hebben gezegd.
- **5** Als je een ander niet begrijpt, vraag dan uitleg.
- **6** Praat duidelijk en goed verstaanbaar.
- **7** Vertel wat je wilt zeggen in een logische volgorde.

Klassikale kaart Gespreksregels

In al deze lessen gaat het primair om de introductie en verkenning van het nieuwe thema. Hierbij wordt geluisterd naar een voorgelezen verhaal dat het thema inleidt of naar enkele korte spreekbeurten. Naar aanleiding hiervan wordt een gesprek gevoerd en ingegaan op ervaringen van leerlingen en vragen van de leerkracht over het thema. In groep 4 en 5 worden hierbij systematisch luister- en spreekvaardigheden aangeleerd in de vorm van gespreksregels.

Deze gespreksregels worden in alle volgende leerjaren door de leerlingen toegepast en ook gebruikt bij de observatie en evaluatie van de gevoerde gesprekken.

LUISTEREN EN SPREKEN 2

In deze lessen ligt het accent op het leren luisteren. Aanvankelijk in de vorm van speelse luisteropdrachten: onderscheiden, benoemen en rubriceren van geluiden, koppelen van geluiden aan visuele voorstellingen, geluiden van de cd gebruiken als inspiratiebron voor het schrijven van een tekst en dergelijke.

In de midden- en bovenbouw wordt steeds meer aandacht geschonken aan het bewustwordingsproces van de leerlingen in hun rol van luisteraar. Hierbij wordt gebruikgemaakt van een grote variatie aan op het thema toegesneden werkvormen en leeractiviteiten.

De derde stroom activiteiten binnen *Luisteren en spreken 2* vanaf de middenbouw betreft de lessen in begrijpend luisteren. Hierbij leren de leerlingen gesproken teksten te doorgronden en met behulp van aantekeningen na te vertellen. Hierbij wordt aangesloten bij de aanpak in de lessen Leesbegrip.

Zie [bijlage 2](#) voor een overzicht van de leerlijn Luisteren en spreken 2.

Vorbereidingsblad spreekbeurten

Hoe bereid je een spreekbeurt voor?

- 1 Bestudeer het onderwerp goed en oefen thuis je spreekbeurt.
- 2 Zorg voor een logische opbouw met een begin, middenstuk en einde.
- 3 Houd je aan de tijd die je hebt opgekregen.
- 4 Gebruik als het kan de 5 W-vragen: wie, wat, waar, wanneer en waarom.
- 5 Vertel niet alleen, maar laat ook iets zien of horen.
- 6 Praat duidelijk en niet te snel.
- 7 Als je samenwerkt met iemand: zorg voor een goede werkverdeling.
- 8 Probeer de groep te boeien met je spreekbeurt.

Mijn spreekbeurt over	Wat ik nodig heb
BEGIN	
MIDDEN	
EINDE	

Naam: _____

LUISTEREN EN SPREKEN 3

In de derde les leren de leerlingen hun mening te verwoorden naar aanleiding van discussie-onderwerpen en stellingen, of in rollenspelen die met het thema samenhangen. De eerder vermelde gespreksvaardigheden worden al doende geoefend en geëvalueerd. Hierbij wordt ook regelmatig in kleine groepen gewerkt en vervolgens door een van de groepsleden gerapporteerd aan de hele groep. Vanaf eind groep 6 houden de leerlingen regelmatig een spreekbeurt. Aanvankelijk in tweetallen, later ook individueel. Hierbij maken ze gebruik van een voorbereidingsblad. Bij de nabespreking kunnen de aandachtspunten op de klassikale kaart goede diensten bewijzen.

Zie tabel 1 en 2 voor een overzicht van de spreekbeurten.

Spreekbeurten

Taal en lezen Groep 7 en 8

Taalleesland

- 1** Was de spreekbeurt goed voorbereid?
- 2** Was er een duidelijke opbouw met een begin, een middenstuk en een einde?
- 3** Duurde de spreekbeurt niet te kort of te lang?
- 4** Werden de vijf W-vragen goed gebruikt?
- 5** Werd er nog iets anders gedaan dan vertellen?
- 6** Werd er duidelijk en niet te snel gepraat?
- 7** Werd er goed samengewerkt?
- 8** Werd de groep geboeid?

Klassikale kaart Spreekbeurten

TABEL 1 KLEINE VOORBEREIDE SPREEKBEURTEN

Groep 6	Groep 7	Groep 8
11.3 Instructie	2.1 Over muziek	2.1 Over sport
12.1 Over ziekte	6.1 Over hobby's	9.1 Over toerisme
	7.1 Over gedrag van dieren	
	9.1 Over stripboeken	

TABEL 2 GROTE VOORBEREIDE SPREEKBEURTEN

Groep 7	Groep 8
1.1 Instructie	4.1 Instructie
1.3 Over verzamelen	4.3 Over hulporganisaties
2.3 Over muziek	10.3 Over verslaving
5.1 Instructie	11.3 Over handicaps
5.3 Over kleding	
6.2 Instructie	
6.3 Over hobby's	
7.3 Over gedrag van dieren	

Toelichting bij tabel 1 en 2: 11.3 betekent thema 11, Luisteren en spreken 3

Behalve bij spreekbeurten geven de leerlingen in alle leerjaren mondelinge presentaties bij tal van gelegenheden: presentaties van Toepassingsopdrachten, eigen onderzoekjes, interviews, werkstukken en rapportages van groepsdiscussies.

3 LEESBEGRIP

In de lessen leesbegrip wordt vooral gewerkt aan de kerndoelen 4, 6, 7, 9 en 10. Er zijn per thema vier lessen leesbegrip. Dat zijn per leerjaar 48 lessen, de toetsen en herhalings- en verdiepingslessen niet meegerekend.

Bij het leesproces kunnen leesteknik, leesbegrip en leesbeleving onderscheiden worden. Deze elementen maken deel uit van elke leesactiviteit, maar afhankelijk van de doelstelling waarmee gelezen wordt, ligt de nadruk op één van de drie. Onder leesbegrip verstaan we: begrijpen van de informatie die je leest.

Binnen de leesbegriplessen is er sprake van een integratie van begrijpend en studerend lezen. Hierbij worden zowel fictionele teksten (verhalen en gedichten) als referentiële of zakelijke teksten (weetteksten, doeteksten, meningsteksten, reclameteksten en brieven) aangeboden. Het gaat steeds om het inzicht in wat de schrijver beoogt te zeggen en hoe de tekst is opgebouwd.

Lezen en schrijven zijn complementair. Om de intentie van een schrijver werkelijk te leren begrijpen, moeten kinderen niet alleen teksten lezen en analyseren, maar ook in de rol van schrijver geplaatst worden die met een bepaalde bedoeling een tekst schrijft. Om deze reden zijn in Taalleesland het onderwijs in leesbegrip en in stellen verregaand geïntegreerd. Voor het begrijpen van teksten zijn kennis, leesstrategieën en bepaalde attitudes nodig.

Kennis van de woordenschat, zins- en tekststructuren en kennis van het onderwerp.

Leesstrategieën zoals het vaststellen van de tekstsoort, zich oriënteren op de tekst aan de hand van vormkenmerken, het activeren van voorkennis, het oproepen van verwachtingen, het achterhalen van de betekenis van onbekende woorden, het analyseren van de tekst in alinea's, het vaststellen van onderwerp en deelonderwerpen, enzovoort. De leerlingen moeten de attitude ontwikkelen om bij het lezen bewust gebruik te willen maken van verworven leesstrategieën. Een andere belangrijke attitude is een kritische instelling bij het lezen van betogende teksten, reclame en propaganda.

De leerlingen maken vanaf groep 5 gebruik van Leeswijzers bij hun oriëntatie op en analyse van teksten. Er zijn in totaal drie Leeswijzers, die steeds gedifferentieerder worden.

Taalleesland

Leeswijzer 2 Groep 6 en 7

<p>1 1 Lees de <i>titel</i> en bekijk de <i>plaatjes</i>.</p> <p>2 Lees of bekijk de opvallende kenmerken. (kopjes, vetgedrukte, schuingedrukte of gekleurde woorden)</p> <p>2 Lees de <i>hele tekst</i>.</p> <p>3 Wat voor <i>soort tekst</i> is het? Kies uit: - verhaal - gedicht - weettekst - doetekst - meningstekst - reclametekst - brief/e-mail of briefje</p> <p>4 Beantwoord de <i>vragen</i> die bij de gekozen tekstsoort horen. Probeer de betekenis van woorden die je niet begrijpt te achterhalen. Als dit niet lukt, gebruik je een woordenboek.</p>	<p>5.1 Bij een verhaal</p> <p>1 Kan het echt gebeurd zijn?</p> <p>2 - Welke personen komen erin voor? - Wie is de hoofdpersoon? - Wat weet je van de personen?</p> <p>3 Wat gebeurt er na elkaar?</p> <p>4 Wanneer gebeurt het?</p> <p>5 Waar gebeurt het?</p> <p>6 Is het een sprookje of een gewoon verhaal?</p> <p>7 Wat vind je van het verhaal? Waarom vind je dat?</p> <p>5.2 Bij een gedicht</p> <p>1 Wordt er een verhaal verteld? Als er wel een verhaal wordt verteld, beantwoord dan eerst de vragen 1 tot en met 5 die bij een verhaal staan. Als er geen verhaal wordt verteld, waar gaat het gedicht dan wel over? (een gevoel (welk), een beschrijving (waarvan), ...?)</p> <p>2 Wat vind je van het gedicht? Waarom vind je dat?</p>
--	---

Leeswijzer 2

Zie [bijlage 3](#) voor een overzicht van de leerlijn Leesbegrip.

4 **STELLEN**

In de stellessen staan de kerndoelen 5, 8, 9 en 10 centraal. Er zijn per thema vier lessen stellen. Dat zijn per leerjaar 48 lessen, de herhalings- en verdiepingslessen niet meegerekend. Onder stellen verstaan we het schrijven van teksten, die kunnen variëren van een (slag)zin van slechts enkele woorden tot uitgebreide verhalen en werkstukken. Om tot stellen te kunnen komen, moeten kennis, vaardigheden (strategieën) en bepaalde attitudes aanwezig zijn. Een schrijver moet een onderwerp hebben en daar voldoende van afweten. Hij moet weten voor wie hij schrijft en kennis hebben van schrijfdoelen en tekstkenmerken. Hij moet zijn tekst kunnen plannen, formuleren en reviseren. In de stellessen worden deze drie fasen in het schrijfproces voortdurend geoefend. Er worden aanwijzingen en aanzetten gegeven om een zelfstandige planning mogelijk te maken: een gegeven brief laten beantwoorden; een schema geven met een onderwerp en deelonderwerpen om daar een informatieve tekst over te schrijven; een verhaalbegin zelf laten afmaken. Het formuleren krijgt aandacht door middel van het uitbreiden van woordgroepen, het aanvullen, veranderen en zelf bedenken van zinnen en het schrijven van allerlei tekstvormen (verhaal, gedicht, weettekst, doetekst, meningstekst, reclametekst, brief of e-mail, verslag, samenvatting). Het reviseren kan betrekking hebben op het kritisch nalezen en verbeteren van eigen teksten, maar ook op teksten van medeleerlingen.

Kritisch zijn ten aanzien van vorm en inhoud van eigen stelproducten is een belangrijke attitude die ontwikkeld moet worden. Hierbij past ook het ontwikkelen van een 'spellinggeweten' en het streven naar een correcte opbouw en vormgeving van teksten. Schrijven (stellen) en lezen worden vaak als twee losstaande vaardigheden beschouwd. In de vorige paragraaf is er al op gewezen dat in Taalleesland lezen en stellen, evenals luisteren en spreken als complementaire vaardigheden worden gezien, die het best in samenhang kunnen worden onderwezen. Daarom zijn in veel leesbegrip- en stellessen de lesdoelen op elkaar afgestemd.

Vanaf groep 6 wordt gewerkt met een Schrijfwijzer, die voor het schrijven van alle behandelde tekstsoorten een stappenplan aanbiedt. Er zijn in totaal twee Schrijfwijzers.

- 1 Wat ga je schrijven?
  - verhaal
  - gedicht
  - brief
  - weettekst
  - doetekst
  - meningstekst
- 2 Zoek de tekstsoort op en doe wat er staat.
- 3 Maak eerst korte aantekeningen op een kladblaadje.
- 4 Schrijf de tekst daarna uit in goede zinnen.

5.1 Bij een verhaal

- 1 Wil je een verhaal schrijven dat:
  - waar gebeurd kan zijn of
  - niet waar gebeurd kan zijn?
- 2 Bedenk een spannende titel. (Dat kan ook als je het verhaal af hebt.)
- 3 Wie komen erin voor?
- 4 Wie is de hoofdpersoon?
- 5 Wat gebeurt er?
- 6 Waar gebeurt het?
- 7 Wanneer gebeurt het?
- 8 Denk na over een spannend begin.
- 9 Bedenk hoe het verhaal verder gaat (het middenstuk van het verhaal).
- 10 Hoe wil je het verhaal laten eindigen?
- 11 Lees je verhaal nog eens als het af is.
Verbeter wat je nodig vindt.

Schrijfwijzer 1

Zie [bijlage 4](#) voor een overzicht van de leerlijn Stellen.

In groep 7 wordt in een aantal stellingen systematisch geleerd informatie op het internet te zoeken en te verwerken (kerndoelen 4 en 6). Hierbij wordt gebruikgemaakt van een Internetwijzer en een Zelfbeoordelingsblad internetgebruik. De verworven kennis en vaardigheden worden onder andere ingezet bij het zoeken van informatie in het kader van de Toepassingsopdrachten, spreekbeurten en het schrijven van werkstukken in groep 8. Zie tabel 3 voor een overzicht van de leerlijn internetvaardigheden.

Zelfbeoordelingsblad internetgebruik

Naam: _____	klopt helemaal niet (--)	klopt niet echt (-)	klopt ongeveer (+)	klopt helemaal (++)
Groep: _____				
Vul in of kruis aan.				
Vooraf				
1 Ik heb op internet gezocht omdat ik iets wilde weten over _____				
2 Ik wilde meer over dit onderwerp weten omdat:				
a ☐ ik er een werkstuk over moest maken.				
b ☐ ik er een spreekbeurt over moest houden.				
c ☐ ik er een meningstekst/weettekst/_____ over moest schrijven.				
d ☐ ik _____				
3 Voordat ik ging zoeken heb ik precies bedacht wat ik al van het onderwerp wist.				
4 Ik kende al internetsites over het onderwerp.				
5 Ik heb voldoende zoekvragen bedacht.				
6 Ik heb voldoende zoekwoorden bedacht bij elke zoekvraag.				
7 Wat ik goed heb gedaan voor ik ging zoeken: _____ _____				
8 Wat ik de volgende keer anders zou doen voor ik ga zoeken: _____ _____ _____				

© Bekadidact Baarn 2007 Taalleesland Taalen Lezen Groep 8

TABEL 3 AANBOD INTERNETVAARDIGHEDEN IN GROEP 7

Doel	Thema, les
Zoekvragen voor zoeken op het internet bepalen	4.1, 4.2
Uitwisselen van ervaringen met zoeken op het internet	4.1, 4.2
Selecteren van zoekresultaten	5.1
Beoordelen van internetteksten op bruikbaarheid	5.1, 6.3, 8.3, 8.4
Opslaan gegevens van het internet	8.3, 8.4
Evaluëren van eigen zoekgedrag	8.3, 8.4
Kennismaken met de Internetwijzer	8.3, 8.4
Oefenen van internetvaardigheden met behulp van de Internetwijzer	10.4
Beoordelen eigen internetvaardigheden	10.4

5 TAALBESCHOUWING

In de taalbeschouwingslessen wordt vooral gewerkt aan de kerndoelen 11 en 12. Er zijn per thema vier lessen taalbeschouwing. Dat zijn per leerjaar 48 lessen, de toetsen en herhalings- en verdiepingslessen niet meegerekend.

Taalbeschouwing is bewust kijken naar taal, erover nadenken, praten en schrijven. In alle lessen wordt voortdurend aan taalbeschouwing gedaan met het doel de leerlingen tot een grotere taalbeheersing te brengen. Bijvoorbeeld bij luisteren en spreken door stil te staan bij de manier waarop gesprekken verlopen (gespreksregels); bij leesbegrip door zich af te vragen met welk doel de schrijver een tekst heeft geschreven (om te vermaken, te informeren, te overtuigen); bij stellen door vast te stellen wat voor soort brieven er zijn en hoe ze worden ingedeeld (briefconventies).

Taallesland biedt echter ook een aparte taalbeschouwingslijn, waarbij, behalve naar vergroting van de taalvaardigheid, wordt gestreefd naar verrijking van de taalculturele kennis en door middel van grammaticalesen naar ondersteuning van het vreemdetalenonderwijs. Grammatica richt zich hoofdzakelijk op de vorm van woorden en zinnen (het formele perspectief). Behalve het systeem van de taal zijn echter ook de betekenis (het semantische perspectief) en het gebruik van de taal (het pragmatische perspectief) belangrijke aandachtspunten.

Er wordt aandacht besteed aan de volgende onderwerpen: woordvorming, zinsbouw, woordsoorten, taaldenrelaties, woordenschat (vooral spreekwoorden en gezegden), interpunctie en taalspelletjes. Daarnaast is er een categorie 'losse onderwerpen' met een grote variëteit aan interessante taalverschijnselen: pictogrammen, logo's, voor- en achternamen, brailleschrift, leenwoorden, eufemismen, lichaamstaal, enzovoort.

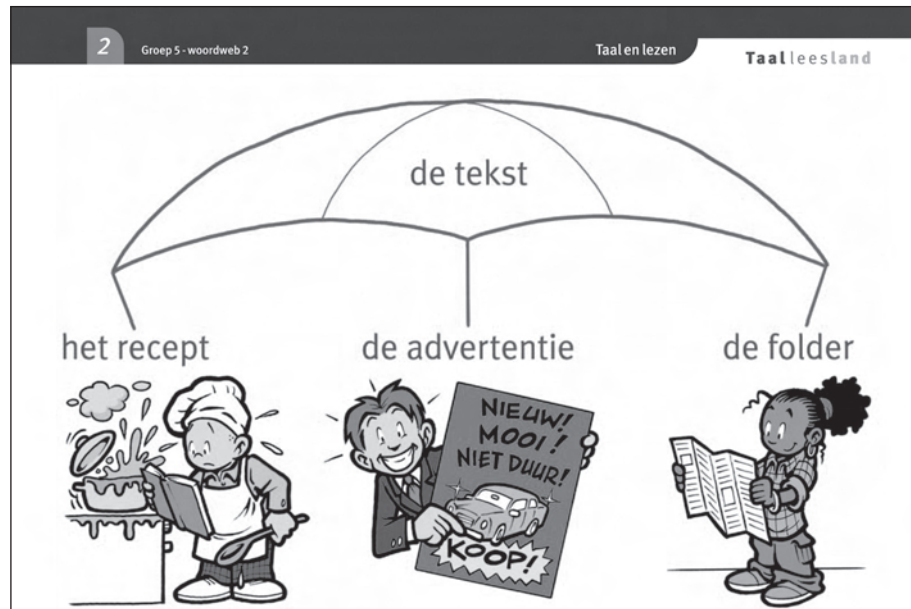
De taalbeschouwingsonderwerpen worden voor een deel ontleend aan de teksten bij leesbegrip, waardoor de integratie tussen de taalaspecten bevorderd wordt.

Vanaf groep 6 wordt achter in de Taallesboeken een cumulatieve lijst met grammaticale begrippen (de 'Tes en Tim lijst') aangeboden als geheugensteun voor de leerlingen.

Zie [bijlage 5](#) en [6](#) voor een overzicht van de leerlijn taalbeschouwing.

6 WOORDENSCHAT

In de woordenschatlessen staat kerndoel 12 centraal. Er worden per thema vijf à zes woordclusters aangeboden met een variabel aantal woorden. In de woordclusters worden woorden aangeboden die in de daaropvolgende les voorkomen. Door deze woorden vooraf uit te leggen, wordt het lezen van de teksten waarin ze voorkomen vergemakkelijkt. Het gaat hierbij niet louter om het aanbieden van zoveel mogelijk nieuwe woorden (verbreding van woordkennis), maar vooral ook om het doorzien van de betekenisrelaties tussen de woorden (verdieping van woordkennis). Daarom worden de woorden in netwerken (woordwebben) aangeboden en op grote woordwebplaten uitgebeeld.

Klassikale woordwebplaat

De woordenschatlessen zijn gebaseerd op het ‘viertaktmodel’ voorbereiden-semanticiseren-consolideren-controleren. Er wordt telkens een context gecreëerd die voor de leerlingen herkenbaar is. Daarna wordt een aantal woorden aangeboden en uitgelegd. Bij de verwerking wordt een gesprek gevoerd over de afbeeldingen op de woordwebplaat en wordt een aantal vragen gesteld, waarbij de aangeboden woorden herhaald worden gebruikt. De controle vindt plaats bij de toetsing aan het eind van elk thema.

In de thema’s wordt ook een aantal ‘vanzelfsprekende woorden’ onderscheiden. Deze woorden worden niet apart uitgelegd, omdat de betekenis duidelijk uit de context van de tekst kan worden afgeleid.

Waar sprake is van een duidelijke taalachterstand kan het aanvullende woordenschatpakket *Woordspoor* worden ingezet. Hierin worden woorden uitgelegd en geoefend die in de teksten van *Taalleesland Taal en lezen* voorkomen.

Zie [bijlage 7](#) voor een overzicht van de leerlijn Woordenschat.

7 **WOORDBEGRIIP**

In de woordbegriplessen staat kerndoel 12 centraal. In groep 6, 7 en 8 wordt per thema één les woordbegrip aangeboden. Dat zijn er 12 per leerjaar. De leerkracht beoordeelt zelf op gezette tijden de bereikte resultaten, in het overzicht aangegeven met (B).

De leerlingen leren strategieën te hanteren waarmee ze zelf achter de betekenis van onbekende woorden kunnen komen. Hierbij kunnen ook nieuwe woorden geleerd worden (verbreding woordenschat), maar dit is niet de hoofdzaak. In groep 8 wordt een aantal keren geoefend met hulpmiddeltjes om woorden beter te kunnen onthouden.

Zie tabel 4 en 5 voor de strategieën.

TABEL 4 STRATEGIEËN OM DE BETEKENIS VAN WOORDEN TE ACHTERHALEN

Onderdeel	Groep	Thema
Teruglezen	6	1, 2, 3, 4, 6 (B), 10, 11, 12
	7	1, 2 (B), 4, 5, 6 (B), 11, 12
	8	1, 2, 4, 7 (B), 11
Vooruitlezen	6	4, 5, 6 (B), 10, 11, 12
	7	1, 2 (B), 4, 5, 6 (B), 11, 12
	8	1, 2, 4, 7 (B), 11
Samengestelde woorden splitsen	6	2, 7, 8, 9 (B), 10, 11, 12
	7	1, 2 (B), 3, 6 (B), 11, 12
	8	1, 2, 4, 7 (B), 11
Raden en vergelijken met woordenboek	6	1
	7	3, 7, 8, 10 (B), 11, 12
	8	1, 4, 7 (B)
Context zin of tekst gebruiken	6	-
	7	3, 4, 6 (B), 9, 11, 12
	8	1, 2, 3 (B), 4, 7 (B)
Overleggen of een voorbeeldzin vragen	6	1
	7	3, 4, 5
	8	1, 2, 3, 4, 7
Gebruikmaken van voorkennis	6	-
	7	-
	8	2, 3 (B)
Vragen stellen bij moeilijke woorden	6	-
	7	-
	8	6, 9 (B), 10

TABEL 5 STRATEGIEËN OM WOORDEN BETER TE ONTHOUDEN

Onderdeel	Groep	Thema
	6	-
	7	-
	8	5, 8, 11, 12

8 LEESBELEVING

In de leesbelevingslessen valt het accent op kerndoel 9. Maar ook kerndoel 1, 2 en 3 kunnen in bepaalde lessen aan de orde zijn als er over de inhoud van teksten wordt gesproken. Per thema zijn er twee leesbelevingslessen. Dat is 24 lessen per leerjaar. Verder zijn het voorlezen en vrij lezen belangrijke activiteiten in het kader van leesbeleving. In het hoofdstuk over leesbegrip is opgemerkt dat bij lezen steeds drie aspecten aan de orde zijn: leestechiek, leesbegrip en leesbeleving. Het hangt van de doelstelling af waar de nadruk op valt. In de leesbelevingslessen gaat het er vooral om de belangstelling voor het lezen te wekken en te bevorderen. Alle leesbelevingsactiviteiten zijn tevens boekpromotie-activiteiten. Het doel van boekpromotie is immers boeken en schrijvers leren waarderen.

LEESBELEVING 1

In de eerste leesbelevingsles wordt meestal een verhaal of gedicht voorgelezen en soms een informatief boek gepresenteerd waarover gepraat wordt. Zie tabel 6 voor een overzicht.

TABEL 6 LEERLIJN LEESBELEVING 1

Onderdeel	Groep	Thema
Verhaal bespreken	4	1, 3, 4, 8, 10
	5	1, 2, 3, 4, 6, 8, 10, 12
	6	1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 12
	7	1, 3, 4, 6, 8, 9, 10
	8	1, 3, 5, 6, 7, 10
Gedicht bespreken	4	2, 5, 6, 7, 9, 11, 12
	5	5, 7, 9, 11
	6	6, 7, 9, 11
	7	5, 7, 11, 12
	8	2, 4, 11, 12
Informatief boek bespreken	4	-
	5	-
	6	-
	7	2 (6; Leesbeleving 2)
	8	(7; Leesbeleving 2)
Overige doelen	4	-
	5	-
	6	-
	7	-
	8	8, 9

LEESBELEVING 2

In de tweede leesbelevingsles vindt een scala aan activiteiten plaats waaronder de leeskring, het forumlezen en boekpromotieactiviteiten. In de leeskring presenteren de leerkracht of leerlingen favoriete boeken en lezen hieruit voor. Ze vertellen over het boek en de schrijver en laten illustraties zien. Hierover vindt een gedachtewisseling plaats. Na verloop van tijd bereiden de leerlingen de leeskring die zij verzorgen zelfstandig voor met behulp van het Voorbereidingsblad leeskring.

Vorbereidingsblad leeskring

Hoe bereid je een leeskring voor?

- 1 Kies een mooi boek of verhaal om voor te lezen in de leeskring.
- 2 Zoek twee gedeelten op die je wilt voorlezen uit het boek of het verhaal.
Zorg ervoor dat de gedeelten niet te kort en niet te lang zijn.
Overleg met je juf of meester of de gedeelten geschikt zijn.
- 3 Lees de gedeelten die je hebt gekozen thuis hardop voor.
Denk bij het oefenen aan hoe je kan lezen: hard of zacht, langzaam of snel, spannend of gewoon, enzovoort.
- 4 Staan er moeilijke woorden in de tekst?
Zoek dan de betekenis van die woorden op. Of vraag aan een ander wat ze betekenen.
- 5 In de leeskring begin je niet meteen voor te lezen.
Eerst vertel je kort iets over het verhaal of het boek.
(Bijvoorbeeld: wat de titel is van het boek of het verhaal, hoe de schrijver heet, waar het verhaal of boek over gaat, waarom je het boek of verhaal hebt gekozen.)
Je laat het boek zien aan de groep. Als er plaatjes in staan, laat je er daar ook een paar van zien.
- 6 Je leest het eerste gedeelte voor. De andere leerlingen mogen hierover vragen stellen.
Daarna stel jij een paar vragen over het gedeelte dat je hebt voorgelezen. (Niet meer dan drie.)
- 7 Hierna lees je het tweede gedeelte voor.
Ook hierover mogen de andere leerlingen weer enkele vragen stellen.
Daarna stel jij weer een paar vragen.
- 8 Je sluit je voorleesbeurt af.
Je kunt dat bijvoorbeeld doen door (nog eens) te vertellen waarom jij het zo'n goed boek of verhaal vindt.

© Beeldrecht Blam 2007 Taalrekenblad taal en lezen Groep 8

Kopieerblad: voorbereidingsblad leeskring

Bij forumlezen bereidt een aantal leerlingen het voorlezen van een tekst voor. Hierbij wordt extra aandacht besteed aan een goede voordracht. Op de afgesproken tijd wordt deze tekst in gedeelten aan de groep voorgelezen. Hierover worden over en weer vragen gesteld. Bij de voorbereiding gebruiken de leerlingen het Voorbereidingsblad forumlezen.

In de leeskring (en in mindere mate bij het forumlezen) is naast leesbeleving ook altijd sprake van boekpromotie. In groep 7 en 8 komt het boekpromotieaspect nog nadrukkelijker naar voren door expliciet aandacht te besteden aan het werk en de persoon van bepaalde schrijvers en allerlei nationale activiteiten om het kinderboek te promoten: de Kinderboekenweek, de Nederlandse Kinderjury, de Nationale Voorleesdag en dergelijke.

In een aantal lessen ligt het accent meer op voorbereidend literatuuronderwijs door aandacht te geven aan schrijfstijl, boekgenres en dergelijke. Een scherpe indeling van de lessen is niet goed mogelijk: in de meeste lessen zijn altijd meerdere doelen tegelijk in het geding. Zie tabel 7 voor een overzicht.

TABEL 7 LEERLIJN LEESBELEVING 2

Onderdeel	Groep	Thema
Leeskring	4	1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12
	5	1, 3, 4, 6, 8, 10, 12
	6	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 12
	7	-
	8	-
Forumlezen/ voordrachtslezen	4	2, 3, 4, 5
	5	2, 5, 7, 9, 11
	6	4, 9, 11
	7	3
	8	-
Boekpromotie	4	-
	5	-
	6	-
	7	1, 2, 4, 5, 8, 9, 12
	8	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12
Vorbereidend literatuuronderwijs	4	-
	5	-
	6	-
	7	7, 10, 11
	8	10

VOORLEZEN

In Taalleesland wordt voorgelezen in de volgende situaties:

- bij Luisteren en spreken 1
- in Leesbeleving 1
- het voorlezen van een boek gedurende het thema, al dan niet gekozen uit de themaboekenlijst op de website van Taalleesland.

VRIJ LEZEN

Het vrij, zelfstandig of individueel lezen moet door de school zelf worden georganiseerd. Het is een belangrijke activiteit ten dienste van alle leesaspecten: leesplezier, leestechiek en leesbegrip. Op het vrij lezen volgt geen vaste verwerkingsvorm. Wel kunnen gelezen boeken worden genoteerd en van een waardering worden voorzien in het Leeslogboek uit het Kopieersysteem. En zelfstandig gelezen boeken kunnen ook een rol spelen bij het verzorgen van een leeskring.

9

TOEPASSING

Bij het onderdeel Toepassing komen in principe alle kerndoelen aan de orde. In elk thema wordt een toepassingsopdracht aangeboden waaraan drie keer een half uur gewerkt wordt. Dat zijn 12 toepassingsopdrachten per leerjaar.

Toepassingsopdrachten zijn themagebonden opdrachten waarbij diverse mondelinge en schriftelijke taalvaardigheden op een functionele manier samenkomen: luisteren en spreken, lezen, schrijven, taalbeschouwing en spelling. Het zijn relatief open opdrachten waarbij in veel gevallen samengewerkt moet worden.

Tabel 8 bevat een overzicht van de toepassingsopdrachten.

TABEL 8 OVERZICHT VAN DE TOEPASSINGSOPDRACHTEN

Groep	Opdracht
4	<ol style="list-style-type: none"> 1 Een tekst over een vriendje of vriendinnetje schrijven. 2 Een eigen geschiedenisverhaal schrijven. 3 Een kwartetspel maken over dieren. 4 Een menukaart schrijven en tekenen. 5 Een pest- of plaagactiviteit in een pestplaagpark bedenken. 6 Een vreemde reis in een vreemd voertuig naar een vreemde plek beschrijven. 7 Raadsels bedenken en opschrijven. 8 Reclamateksten maken. 9 Gekke plekken-zinnen schrijven. 10 Een programma voor een groepsverjaardag maken. 11 Dromen over 'Groter, beter of sterker'! Maar er zijn ook nadelen. 12 Een gedicht over een angsthaas schrijven.
5	<ol style="list-style-type: none"> 1 Een toverpark beschrijven. 2 Een avonturenverhaal schrijven. 3 Fantasierecepten bedenken en opschrijven. 4 Dierenraadsels bedenken en opschrijven. 5 Leugentjes om bestwil en smoesjes verzinnen. 6 Een weettekst over een sloddervos schrijven. 7 Een sprookje schrijven. 8 Hoe kun je gebouwen leuk versieren? Een fantasie. 9 Gedichtjes schrijven over dingen die je graag alleen doet. 10 Hoe richten we de klas op een leukere manier in? Een beschrijving. 11 Een informatieve brief schrijven aan de ouders over een schoolreisje. 12 Een stripverhaal maken over een bijzondere gebeurtenis in een winkel.
6	<ol style="list-style-type: none"> 1 Een nieuw spel bedenken en uitwerken. 2 Een speelpark bedenken en hiervoor een aanplakbiljet maken. 3 Een verhaal schrijven over buiten spelen. 4 Een verhaal afmaken. 5 Een folder schrijven over een wijk- of dorps hulpdienst. 6 Bedenken en opschrijven wat een 'anti-ruzieteam' op school kan doen om ruzies te voorkomen of bij te leggen. 7 Een weettekst schrijven over een wereld zonder geschreven taal. 8 Een sprookje schrijven over trollen en tonten. 9 Een gedicht schrijven over wensdromen. 10 Een woordenschatquiz bedenken en uitvoeren. 11 Elfjes schrijven over het thema water. 12 Beterschapskaarten schrijven en tekenen.
7	<ol style="list-style-type: none"> 1 Een ganzenbordspel ontwerpen. 2 Een tekst bedenken op een bestaande melodie. 3 Oplossingen bedenken voor probleemsituaties. 4 Een advertentie en een artikel schrijven voor de krant in de vorm van een meningstekst, een weettekst of een interview. 5 Een tekening maken en een beschrijving geven van iemand die gek gekleed is. 6 Interviews afnemen over hobby's. 7 Met de hele groep een dierenencyclopedie maken met behulp van informatie van het internet. 8 Een in de war geraakt sprookje herschrijven. 9 Een verhaal en dialogen bedenken bij gegeven striptekeningen. 10 Woorden maken met de letters van gegeven woorden. 11 Een gebruiksaanwijzing schrijven over sms en emoticons op basis van informatie van het internet. 12 Teksten schrijven met betrekking tot liefde, liefdadigheid, liefhebberij en andere begrippen met 'lief(de)'.

VERVOLG TABEL 8 OVERZICHT VAN DE TOEPASSINGSOPDRACHTEN

Groep	Opdracht
8	1 Puzzels maken over de benaming van mannelijke en vrouwelijke beroepen.
	2 -
	3 Een campagne opzetten voor dierenrechten.
	4 Onderzoek doen naar websites van bekende hulporganisaties.
	5 Een verhaal of toneelstuk schrijven naar aanleiding van karaktereigenschappen van leerlingen.
	6 Een familied interviewen over beroepskeuze, opleiding en werkervaring en een tekst schrijven over de eigen beroepskeuze.
	7 Een nieuw apparaat bedenken en beschrijven, of een bestaande uitvinding onderzoeken.
	8 De website van de Sterreclame onderzoeken.
	9 -
	10 Een toneelstuk of stripverhaal maken over de wereld van een verslaafde.
	11 Een campagne over gehandicaptensport opzetten.
	12 Onderzoek doen naar websites over digitaal pesten.

THEMA-AFSLUITING

De laatste les van elk thema is de thema-afsluiting. Hiervan zijn er dus 12 per leerjaar. Hierbij kunnen allerlei kerndoelen aan de orde komen. Hierin worden geleerde doelen en themawoorden op een actieve en speelse manier toegepast, waarbij vaak in groepen wordt gewerkt. Tabel 9 geeft er een overzicht van.

TABEL 9 OVERZICHT VAN DE THEMA-AFSLUITINGEN

Groep	Thema-afsluiting
4	1 In spelvorm toepassen van opgedane kennis.
	2 Een tijdlijn over het eigen leven maken of spelletjes van vroeger spelen.
	3 Themawoorden gebruiken in spelvormen.
	4 Tekenen bij een gedicht, herhalen aangeboden woorden, de thematafel bespreken.
	5 Een muurkrant maken over pesten.
	6 Een reclameposter maken voor een uitstapje.
	7 Fantasiefiguren tekenen bij een sprookje.
	8 Een plan maken voor de grote schoonmaak van de klas.
	9 Adresgegevens noteren in verband met verdwalen.
	10 Een verjaardagskalender maken.
	11 Een quiz spelen.
	12 Geluiden nabootsen, uitbeelden en erover tekenen.
5	1 Spelletjes en toneelstukjes spelen.
	2 Een aanplakbiljet, een krantenartikel en een omslag bij een verhaal maken.
	3 Een rollenspel spelen.
	4 Een folder maken over een dierenshow.
	5 Een verkorte versie van een sprookje schrijven en erbij tekenen.
	6 Naar aanleiding van een voorgelezen verhaal praten over opruimen.
	7 Toneelstukjes bedenken en uitvoeren.
	8 Een droomgebouw tekenen.
	9 Een brief of een gedicht schrijven.
	10 Spelen met geheimschrift.
	11 Toneelstukjes bedenken en spelen.
	12 Toneelstukjes bedenken en spelen.

VERVOLG TABEL 9 OVERZICHT VAN DE THEMA-AFSLUITINGEN

Groep	Thema-afsluiting
6	<ol style="list-style-type: none"> 1 Groepsregels bedenken. 2 Taaspelletjes spelen. 3 Op papier een sportdag organiseren of een spel bedenken. 4 Spelen met morsetekens en geheimtaal. 5 Een actie voor een goed doel bedenken en promoten. 6 Nadenken en schrijven over schoolregels. 7 Pictogrammen en een eigen alfabet bedenken. 8 Tekenen of toneelspelen. 9 Een verhaal schrijven en erbij tekenen. 10 Een tv-dag programmeren. 11 Diverse activiteiten uitvoeren met samengestelde woorden met 'water'. 12 Feiten, meningen en argumenten onderscheiden; kwalen uitbeelden en raden.
7	<ol style="list-style-type: none"> 1 Luisteren naar een spreekbeurt van een verzamelaar, of een tentoonstelling opzetten. 2 Een gedicht rappen. Praten en schrijven over beluisterde muziek. 3 Feiten, meningen en argumenten gebruiken. Een taaspelletje spelen. 4 Een knipselkrant maken. 5 Een modeshow voorbereiden en uitvoeren. 6 Luisteren naar de spreekbeurt van een ouder en een bedankbrief schrijven. 7 Taaspelletjes en pantomime spelen. 8 Luisteren naar de spreekbeurt van een gast spreker of mensen interviewen. 9 Een stripverhaal becommentariëren of zelf een strip maken. 10 Een doorgeeftekst schrijven. 11 Een toneelstukje bedenken en uitvoeren. 12 Een muzikaal programma naar aanleiding van het thema verzorgen.
8	<ol style="list-style-type: none"> 1 Een toneelstukje spelen. 2 Werkstukken presenteren door middel van een tentoonstelling of spreekbeurten. 3 Een tekst, affiche of collage maken; toneelspelen. 4 Een tentoonstelling inrichten over een hulporganisatie. 5 Onthoudmanieren van woorden toepassen in spelvorm. 6 Zich voorbereiden op een voorlichtingsdag over het voortgezet onderwijs. 7 Knutselopdrachten naar aanleiding van doeteksten uit het thema uitvoeren. 8 Een woordenquiz spelen. 9 Werkstukken presenteren door middel van een tentoonstelling of spreekbeurten. 10 Een campagne tegen snoep- / eetverslaving opzetten en uitvoeren. 11 Problemen van rolstoelgebruikers op de eigen school onderzoeken. 12 Een discussie voeren over het tegengaan van geweld.

HOOFDSTUK 4

LEERLIJNEN TAALLESLAND SPELLING

Bij spelling gaat het vooral om kerndoel 10 en 11. Hierin is aangegeven dat de leerlingen strategieën en regels voor het spellen van werkwoorden en andere woorden behoren te kennen. In kerndoel 8 wordt bovendien een correcte spelling als voorwaarde genoemd bij schriftelijke taaluitingen.

Per leerjaar zijn er 34 leseenheden, die elk bestaan uit 5 spellinglessen van 15 minuten. Per jaar wordt dus in totaal 42,5 uur aan spelling besteed.

Onder spelling verstaan wij het systeem van regels waarmee onder meer gedachten, gevoelens en wensen kunnen worden omgezet in correct geschreven taal. Dit systeem van regels vraagt een zorgvuldige opbouw van schrijfwordenschat en didactiek. Deze opbouw is uitgewerkt in leerlijnen voor de onveranderlijke woorden en voor de werkwoorden.

I STRATEGIEËN

De leerlijnen van de onveranderlijke woorden zijn opgebouwd vanuit vier spellingstrategieën: de fonologische strategie, de auditieve herkenningstrategie, de visuele inprentingstrategie en de regelstrategie. Het accent in groep 4 ligt vooral op de fonologische strategie en de auditieve herkenningstrategie. Dit accent verschuift in de loop van de jaren naar de regelstrategie en de visuele inprentingstrategie.

DE FONOLOGISCHE STRATEGIE

De fonologische strategie heeft alleen betrekking op klankzuivere (delen van) woorden.

De strategie bestaat uit het achtereenvolgens uitvoeren van de volgende deelhandelingen:

- 1 een woord analyseren in afzonderlijke klanken
- 2 aan elke klank het bijbehorende teken koppelen
- 3 deze tekens in de juiste volgorde opschrijven
- 4 het eindresultaat controleren door het woord weer te verklanken.

DE AUDITIEVE HERKENNINGSTRATEGIE

Bij de auditieve strategie is de klank het uitgangspunt om letters, lettercombinaties, woorddelen of lettergroepen te schrijven. Er bestaat een vaste koppeling tussen de klank en de schrijfwijze. Enkele willekeurig gekozen voorbeelden zijn:

je hoort /ngk/; je schrijft 'nk'

je hoort /sg/ of /sgr/; je schrijft 'sch' of 'schr'

je hoort /aaj/, /ooj/ of /oej/; je schrijft 'aai', 'ooi' of 'oei'

je hoort /ir/, /or/ of /ur/; je schrijft 'eer', 'oor' of 'eur'.

DE VISUELE INPRENTINGSSTRATEGIE

De visuele inprentingsstrategie is erop gericht de leerlingen vaste woordbeelden aan te leren door het herhaald zien ervan. De strategie heeft betrekking op woorden of woorddelen waarbij de klank niet automatisch leidt tot een vaste schrijfwijze, dit in tegenstelling tot de auditieve herkenningstrategie.

In de handleidingen zijn per groep cumulatieve woordlijsten opgenomen, zoals bijvoorbeeld: woorden met ei, woorden met ij, woorden op air, woorden met /oe/ = ou.

DE REGELSTRATEGIE

De regelstrategie betreft woorden waarbij het juist hanteren van een regel leidt tot een vaste schrijfwijze. Zie voor een overzicht van de gebruikte regels paragraaf 4.3 (lijst met spellingregels) en [Bijlage 8](#) (leerlijn Spelling).

De leerlijn van de veranderlijke woorden (werkwoordsvormen) start in groep 6 en is opgebouwd vanuit de regelstrategie. Voor de leerlingen is hiervoor in groep 6, 7 en 8 een persoonsvormkaart beschikbaar.

Uitgangspunt bij de opzet van de leerlijn is dat de meeste werkwoordsvormen geen andere spellingproblemen opleveren dan de onveranderlijke woorden. Veel aandacht wordt besteed aan woorden met een /t/-klank aan het eind. Voor deze woorden geldt de verlengingsregel, maar niet bij de persoonsvorm. De persoonsvorm staat dan ook centraal in de didactische aanpak. Daarnaast gaat het om een aantal specifieke regels gericht op het schrijven van 'den- en ten-werkwoorden' in de verleden tijd en op het schrijven van vormen van 'den-werkwoorden' met een /t/-klank aan het einde.

In groep 8 ten slotte wordt veel aandacht besteed aan het schrijven van doubletten, zoals 'verbouwt' en 'verbouwd'.

De regels zijn samengevat op persoonsvormkaarten.

Persoonsvormkaart

MIX-LESSEN

In de spellingleergang wordt op systematische en planmatige wijze gewerkt aan de spellingvaardigheid. Dit betekent dat aanvankelijk per leseenheid twee of drie spellingproblemen centraal staan. Deze aanpak heeft grote voordelen bij het verwerven van nieuwe spellingvaardigheden, maar zal, als het de enige aanpak is, niet tot het gewenste eindresultaat leiden. Immers, in realistische schrijfsituaties is er geen sprake van concentratie op één of enkele spellingproblemen.

In een tekst, een zin en zelfs in een woord komen verschillende spellingproblemen tegelijk op de leerling af. Van de leerling wordt verwacht dat hij een spellingprobleem onderkent en kan 'plaatsen' of verwoorden. Dit vereist een attitude van alertheid en wendbaarheid inzake spellingproblemen. Vanaf groep 6 worden hiervoor mix-lessen aangeboden. Aanvankelijk wordt een beperkt aantal bekende spellingproblemen in zo'n les opgenomen. Dit aantal wordt langzaam uitgebreid en later kunnen alle behandelde gevallen in dergelijke lessen voorkomen.

3 LIJST MET SPELLINGREGELS

Vanaf groep 4 is een cumulatieve lijst van regels opgenomen in de handleidingen en vanaf groep 6 ook in de spellingboeken voor de leerlingen.

s of z aan begin woord

- Als een woord met s of z begint en gevolgd wordt door een medeklinker, dan:
  - kies je voor **z** als de tweede medeklinker een **w** is (**zwaar**)
  - in alle andere gevallen voor **s** (**sfeer, ski, slijpen, smerig, snoep, sparen, steun**)

d of t

- Als de eindklank van een woord (dat geen persoonsvorm is) een /t/ is, maak je het woord langer. Als je dan een /d/ hoort, is de eindletter van het woord ook een **d**.
- Als je aan het einde van een persoonsvorm een /t/-klank hoort, dan moet je het woord niet langer maken.
- Als je aan het einde van een persoonsvorm een /t/-klank hoort, dan schrijf je een **t**, behalve bij **had, deed** en **stond** en bij **den-werkwoorden**.

cht

- Als je na een korte klank /gt/ hoort, dan schrijf je **cht**, behalve bij **ligt, legt (gelegd), zegt (gezegd)** en **vlagt (gevlagd)**.

sch

- Als je aan het begin van een woord /sg/ hoort, schrijf je altijd **sch**.

g(t) of ch(t)

- Als je na een lange klank of na een tweetekensklank een /g/ hoort, schrijf je een **g**, behalve bij **juichen, giechelen, goochem** en **goochelaar**.

ng of nk

- Als je na een /ng/-klank een /k/-klank hoort (/ngk/), schrijf je **nk**.

Open of gesloten lettergreep

- Hoor je aan het einde van een klankgroep een lange klank, dan schrijf je hem met één klinker (*verenkelingsregel*).
- Hoor je aan het einde van een klankgroep een korte klank, dan schrijf je een dubbele medeklinker (*verdubbelingsregel*).

f wordt ff of v en s wordt ss of z

- Meervouden of verlengingen van woorden eindigend op **f** of **s** schrijf je wanneer de verdubbelingsregel geldt, bijna altijd met **ff** of **ss**.
- Meervouden of verlengingen van woorden eindigend op **f** of **s** schrijf je wanneer de verenkelingsregel geldt, bijna altijd met **v** of **z**.

/u/-klank

- Als je een /u/ hoort op een lage stemtrap, dan schrijf je meestal een **e** en als je een /u/ hoort op een hoge stemtrap schrijf je een **u** (**geduld**).

ig en lijk

- Als je /luk/ hoort aan het einde van een woord, dan schrijf je **lijk**, maar niet bij **geluk**.
- Als je /ug/ hoort aan het einde van een woord, dan schrijf je **ig**, maar niet bij **terug**.

aai, ooi en oei

- Je hoort /aaj/, /ooj/ en /oej/, maar je schrijft **aai, ooi** en **oei**.

eer, oor en eur

- Je hoort /ir/, /or/ of /ur/, maar je schrijft **eer, oor** of **eur**.

uw, ieuw, eeuw, auw, ouw

18 Als je aan het einde van een woord of woorddeel een /w/ hoort, schrijf je er altijd een u voor (-**eeuw**, -**ieuw**, -**uw**, -**ouw**, -**auw**).

tie of ti

19 Hoor je aan het einde van een woord /tsie/, dan schrijf je **tie**.

20 Hoor je aan het einde van een woord /sie/ en daarvoor een medeklinker, dan schrijf je **tie**.

heid

21 Hoor je /heit/ aan het eind van een woord of woorddeel, dan schrijf je altijd **heid**.

teit

22 Hoor je /teit/ aan het einde van een woord of woorddeel, dan schrijf je **tijd** als het woord met de tijd te maken heeft. Als dat niet zo is, schrijf je **teit**.

isch of ische

23 Hoor je /ies/ aan het einde van een woord of woorddeel, dat bij verlenging /iesu/ wordt, dan schrijf je **isch** of **ische**, behalve bij **Fries - Friese**. (En ook bij woorden zoals **vies - vieze** en **precies - precieze**, omdat je een /z/ hoort in plaats van een /s/).

Afbreken

24 Samengestelde woorden worden afgebroken tussen de twee (samenstellende) woorden.

25 We breken af tussen twee lettergrepen. De lettergreepgrens hoor je als je het woord in stukjes uitspreekt (**spre-ken**).

26 Als op een lettergreepgrens twee medeklinkers staan, wordt het woord tussen die twee medeklinkers afgebroken (**kas-ten**). Bij woorden waarop de verdubbelingsregel van toepassing is, ligt de lettergreepgrens tussen die twee medeklinkers (**straf-fen**).

27 Bij de lettergroepen **ng** en **nk** wordt afgebroken tussen de **n** en de **g** of de **k** (**zin-gen**, **zin-ken**).

28 Bij de lettergroepen **aai**, **ooi** en **oei** wordt afgebroken na de **i** (**aai-en**, **gooi-en**, **roei-en**).

29 Bij de lettergroepen **uw**, **ouw**, **auw**, **ieuw** en eeuw wordt afgebroken tussen de **u** en de **w** (**ru-we**, **trou-wen**, **kau-wen**, **nieu-we**, **eeu-wig**).

30 Woorden met een achtervoegsel worden afgebroken op de grens van het grondwoord en het achtervoegsel (**tent-je**).

tussen-n en tussen-s

31 In een samenstelling schrijf je een tussen-n als:

a het eerste deel van de samenstelling een meervoudsvorm op **-en** is (**boekenkast**);

b het eerste deel van de samenstelling al op **-en** eindigt (**keukentrap**).

32 Je schrijft geen tussen-n als:

a het eerste deel van de samenstelling geen meervoud heeft (**tarwebrood**);

b je bij de meervoudsvorm van het eerste deel kunt kiezen tussen een meervoud op **n** en een meervoud op **s** (**groentesoep**);

c het eerste deel van de samenstelling geen zelfstandig naamwoord is (**rodekool**);

d het eerste deel van de samenstelling de betekenis heeft van 'heel erg' (**beresterk**);

e het eerste deel van de samenstelling naar een persoon of zaak verwijst die in de gegeven context uniek is (**zonnestraal**);

f het eerste deel van de samenstelling afgeleid is van een werkwoord (**brekebeen**).

33 In een samenstelling schrijf je een tussen-s als het eerste deel niet op een **s** eindigt en het tweede deel er niet mee begint, maar je wel een /s/ hoort (**bakkerswinkel**).

Let op bij:

- samenstellingen waarbij het eerste deel op een **s** eindigt en het tweede deel ermee begint (**huisspin**);

- samenstellingen waarbij het eerste deel niet op een **s** eindigt maar het tweede deel er wel mee begint (bijvoorbeeld: **dorpsstraat**). Hierbij wordt wel de tussen-s geschreven, omdat die ook geschreven wordt in andere samenstellingen met het eerste deel (bijvoorbeeld: **dorpsplein** of **dorpsraad**).

Hoofdletters

34 Hoofdletters worden geschreven:

- aan het begin van elke zin (**Er ligt een dik paksneeuw**)
- in de directe rede (**Lieke schreeuwt: 'Ik kom toch niet!'**)
- bij persoonsnamen (**Klaas Jonker, Wendy de Bruin, mevrouw Van Zanten**)
- bij aardrijkskundige namen (**Duitsland, Noord-Brabant, Den Haag**)
- bij namen van feestdagen, talen en dialecten (**Pasen, Suikerfeest, Duits, Engels, Drents**)
- bij namen van verenigingen, instellingen, winkels en bedrijven (**het Rode Kruis, Vitesse, Groen Links, Aldi, Welkoop, Gamma, Macro, Ikea**)
- bij namen van merken, kranten, boeken en tijdschriften (**een Fiat, de Volkskrant, een Mercedes, een Sony toestel, een Batavusfiets, de Revue**)
- namen van straten, pleinen, kerken en gebouwen en dergelijke (**de Kalverstraat, de Woldkade, het Kerkplein, de Dom in Utrecht, de Arena, de Zuiderschool**).

Woordtekens

35 Een accentteken gebruik je bij Franse woorden met een /ee/ aan het eind (**café, privé**).

36 Een trema gebruik je wanneer twee of meer klinkers achter elkaar worden geschreven en dit tot een foute uitspraak kan leiden. Het trema komt dan op de beginletter van de nieuwe lettergreep (**knieën, ruïne, reünie, zeeën, beëindigt**).

(Let op! Samenstellingen krijgen geen trema (**na-apen, zee-egel, garage-eigenaar**). Een uitzondering hierop vormen de telwoorden (**tweeëntwintig**).

37 Een apostrof gebruik je wanneer een **s** wordt toegevoegd aan woorden die eindigen op een van de enkele klinkers **a, i, o, u** of **y** (**video's, baby's, ski's, Angela's kamer, Petri's vriend**).

Koppelteken

Een koppelteken gebruik je bij:

- samenstellingen die je verkeerd kan uitspreken omdat er twee klinkers naast elkaar komen te staan (**giro-envelop, na-apen**)
- aardrijkskundige namen (**Zuid-Holland**)
- samenstellingen met losse letters of cijfers (**cd-speler, 12-jarige**)
- samenstellingen met een voorvoegsel zoals **ex, privé, oud** (**ex-vriend, privé-terrein, oud-speler**)

Let op: telwoorden krijgen geen verbindingsstreepje.

Verkleinwoorden

38 Als een woord eindigt op een lange klank (geschreven als **a, é, ee, o, u, i**), dan wordt het verkleinwoord met een dubbele klinker of een tweetekensklank geschreven (**mama - maaatje, café - cafeetje, fee - feetje, stro - strootje, menu - menuutje, ski - skietje**).

39 Woorden die op **ng** eindigen krijgen in de meeste gevallen **nkje** aan het eind, maar er zijn ook uitzonderingen op **ngetje**. Het is goed te horen of verkleinwoorden op **nkje** of **ngetje** eindigen.

Meervoudsvormen

40 Eindigt een woord op een lange klank die we met één letterteken schrijven, dan krijgt het woord in het meervoud 's (**agenda's, risico's, baby's**).

41 Eindigt een woord op **ee, é, e /u/** of een tweetekensklank, dan komt de **s** er in het meervoud aan vast (**dominees, tralies, bureaus, logés, tantes**).

42 Als de laatste lettergreep van een woord dat eindigt op (er)ik, es (/us/) of it weinig klemtoon heeft, dan wordt de laatste letter in het meervoud niet verdubbeld (**viezeriken, luiwammesen, kieviten**).

Engelse werkwoorden

- 43 Voor Engelse werkwoorden gelden dezelfde regels als voor Nederlandse werkwoorden.
- 44 De ik-vorm in de tegenwoordige tijd is meestal het hele werkwoord zonder **-en**. In enkele gevallen komt er een letter bij of gaat er een letter af (**skaten - ik skate, shoppen - ik shop**).
- 45 In de verleden tijd krijgen Engelse werkwoorden meestal **-de** en **-den**. Bij die werkwoorden schrijf je het deelwoord dan ook met een **d** (**scoren - scoorde - gescoord, showen - showde - geshowd, gamen - ik gamede - ik heb gegamed**).

Pas op: werkwoorden waarvan de ik-vorm in de tegenwoordige tijd eindigt op /t/, /k/, /f/, /s/, /sj/ en /p/ krijgen in de verleden tijd **-te** en **-ten**:

promoten	ik promoot	ik promootte	ik heb gepromoot
tanken	ik tank	ik tankte	ik heb getankt
surfen	ik surf	ik surfte	ik heb gesurft
faxen	ik fax	ik faxte	ik heb gefaxt
racen	ik race	ik racete	ik heb geracet
lunchen	ik lunch	ik lunchte	ik heb geluncht
keepen	ik keep	ik keepte	ik heb gekeep

De persoonsvormregels

- 46 Als je aan het einde van een persoonsvorm een /t/-klank hoort, dan schrijf je meestal ook een **t**, behalve bij **had, deed, stond** en den-werkwoorden (**Twan speelt met Yasmin**).
- 47 De verledentijdvormen van ten- en den-werkwoorden schrijf je, wanneer er geen sprake is van klankverandering, met **tt** of **dd**. (**Het huis brandde helemaal af. Floor stootte haar knie tegen de tafel**).
- 48 De tegenwoordige tijd enkelvoud van den-werkwoorden eindigt op **d** als
- er **ik** in de zin staat (**Ik laad de winkelwagen vol**.)
  - er sprake is van achtergeplaatst je/jij, waarbij je als jij kan worden gelezen (**Snijd je je? Red jij het wel?**)
  - de zin in de gebiedende wijs staat (**Red de natuur!**).
- 49 De tegenwoordige tijd enkelvoud van den-werkwoorden eindigt op **dt** als er geen **ik** in de zin staat (**Moeder laadt de winkelwagen vol**), er geen sprake is van achtergeplaatst je/jij of je niet als jij kan worden gelezen (**De meester beantwoordt je brieven allemaal**.) en het geen gebiedende wijs is.

In **bijlage 8** zijn de doelen in de verschillende groepen vanuit de vier spellingstrategieën samengevat.

BIJLAGE 1

OVERZICHT VAN DE THEMA-INHOUDEN

Groep 4

Vriendjes en vriendinnetjes
Over vriendschap, ruzie maken en weer bijleggen.

Vroeger
Over hoe het vroeger was toen opa en oma nog jong waren.

Dit dier woont hier!
Over hoe dieren wonen, geluid maken en bewegen.

Eten en drinken
Over soorten voedsel, bereiding en (on)gezond eten.

Schelden doet geen zeer!
Over plagen, pesten en treiteren.

Instappen allemaal!
Over alle soorten vervoer, met extra aandacht voor de trein.

Met een boekje in een hoekje
Over de bibliotheek en wat er kan gebeuren als je een boek leest.

Lekkerschoon
Over schoonmaken en opruimen.

De weg kwijt
Over wat je moet doen als je verdwaald bent.

Hiep, hiep, hoera!
Over verschillende soorten feesten.

Groter, beter, sterker
Over prestaties, (een ander) de baas zijn en opschepperij.

Een beetje bang
Over bang zijn voor het donker, dieren of een spannende gebeurtenis.

Groep 5

In het park
Over planten en dieren in het park en wat je er kunt en mag doen.

Zo beleef je nog eens wat!
Over avonturen die je zelf beleeft of die een ander beleeft.

Ik blijf in bed
Over ziek zijn en bezoek aan de dokter of het ziekenhuis.

Dierenmanieren
Over leefgewoonten van verschillende soorten dieren.

Waar of niet waar?
Over liegen, opscheppen, fantaseren en smoesjes.

Opgeruimd staat netjes
Over opruimen van je eigen rommel en rommel buiten.

Houd de dief!
Over het morele dilemma van het 'mijn en dijn' en kleine en grote diefstallen.

Gebouwen, groot en klein
Over woningen en openbare gebouwen, van molen tot kasteel, van groot tot klein.

Ik voel me zo alleen
Over alleen zijn. Soms is dit plezierig, soms ook niet.

Niet verder vertellen hoor!
Over geheimen: geheimtaal, schuilnamen en geheime plekjes.

Een dagje uit
Over wat je doet tijdens een dagje uit.

Winkel in en winkel uit
Over boodschappen doen en betalen in verschillende soorten winkels.

Groep 6*Regels zijn regels*

Over verschillende soorten regels zoals omgangregels, spelregels en verkeersregels.

Naar het pretpark

Over wat je meemaakt in een pretpark.

Kom je buiten spelen?

Over buitenspelen. Zo is er soms weinig ruimte en spelen op straat kan gevaarlijk zijn.

Ik begrijp er niets van!

Over onderlinge communicatie. Op allerlei manieren kan er 'ruis' in de communicatie ontstaan.

Kan er iemand helpen?

Over aspecten van helpen en geholpen worden.

Zoek je ruzie?

Over diverse oorzaken van ruzie en gevoelige punten als discriminatie en echtscheiding.

Schrijven

Over schrijven in klanken of tekens en over de Kinderboekenweek.

Bij andere mensen thuis

Over hoe het er bij andere mensen thuis aan toe gaat.

Daar droom ik van

Over 'echte' dromen, voorspellende dromen, dagdromen en wensen.

Moet je zien, moet je horen...

Over televisie en radio.

Water...voor nu en later

Over water in allerlei vormen en gedaanten.

Word maar gauw weer beter

Over ziektes van toen en nu.

Groep 7*Een hele verzameling*

Over wat je kunt verzamelen en over de ruilbeurs.

Daar zit muziek in

Over lievelingsmuziek, muziek maken, instrumenten en componisten.

Wat zou jij doen?

Over wat jij zou doen in situaties waarin keuzes gemaakt moeten worden.

Het staat in de krant

Over journalisten, het maken van een krant en feiten, meningen en argumenten.

Wat zal ik eens aantrekken?

Over kleding van vroeger en nu en de maatschappelijke betekenis van kleding.

Heb je hobby's?

Over je favoriete hobby.

Wat doet dat beest nou?

Over het gedrag en de lichaamstaal van verschillende soorten dieren.

Verniel die spullen niet!

Over vandalisme door de eeuwen heen.

Geef mij maar een stripboek

Over stripboeken en striphelden.

Alles verandert

Over veranderingen van nu en die in de toekomst gaan komen.

Allemaal taal

Over taal van dove en blinde mensen en over analfabeten en dialecten.

We zijn op elkaar!

Over liefde en verliefdheid.

Groep 8*Meidenboeken en jongensberoepen*

Over rolpatronen tussen man en vrouw.

Wees sportief!

Het maken van een werkstuk over een sport naar keuze.

Dieren hebben ook rechten

Over ethische kwesties als sportvissen, jacht, dierproeven, bio-industrie en overbevissing.

Help ons helpen

Over hulporganisaties en actiegroepen als Greenpeace, Novib en Rode Kruis.

Iedereen is anders

Over jezelf en anderen. 'Anders' is niet hetzelfde als 'slechter' of 'beter'.

Ha, die brugpieper!

Over de naderende overstap van basisschool naar voortgezet onderwijs.

Wie is hier technisch?

Over techniek waarbij de mens zijn omgeving aanpast aan zijn behoeften.

Twee halen, drie betalen?

Over de bedoeling en invloed van reclame in diverse media.

We gaan op reis

Het maken van een werkstuk met toeristische informatie over een land naar keuze.

Begin er maar niet aan

Over de gevaren van verslaving aan alcohol, tabak, drugs en gokken.

Iedereen heeft wel wat

Over lichte en zware handicaps en ziekten.

Praten of vechten?

Over oorlog en het oplossen van ruzie en over Mahatma Gandhi en Martin Luther King.

BIJLAGE 2

LEERLIJN LUISTEREN EN SPREKEN 2

Groep 4

Groep 5

Thema 1

Onderscheid maken tussen nuances in vriendelijk en onvriendelijk mondeling taalgebruik.

Oefenen in kritisch luisteren. Trainen van het geheugen.

Thema 2

Onderscheid maken tussen relevante en niet-relevante gegevens.

Informatief luisteren.

Thema 3

Herkennen van enkele dierengeluiden. Bedenken van een fantasieverhaal aan de hand van dierengeluiden.

De chronologische volgorde in zinnen en tekstfragmenten vaststellen.

Thema 4

Via een gedicht of lied voedsel indelen in echt en niet echt voedsel.

Dieren herkennen met behulp van omschrijvingen. Het waarheidsgehalte van een tekst bepalen.

Thema 5

Visuele informatie verschillend interpreteren aan de hand van aanvullende auditieve informatie.

Kritisch luisteren.

Thema 6

Reisbestemmingen afleiden uit voorgelezen verhaaltjes. Trainen van het geheugen via luister-rekensommen.

Het geheugen oefenen. Zich een juiste voorstelling van een tekst maken.

Thema 7

Vragen beantwoorden over een geluidsfragment van een informatieve tekst.

Informatie uit een tekst vertalen naar een plattegrond.

Thema 8

Koppelen van een geluid aan de juiste afbeelding.

Dramatiseren en improviseren.

Thema 9

In gedachten een routebeschrijving volgen.

Vaststellen van persoonsgegevens van een spreker en vaststellen door welke emoties iemand bewogen wordt.

Thema 10

Ervaren dat het navertellen van een verhaaltje niet zo gemakkelijk is.

Omgaan met non-verbale informatie.

Thema 11

Luisteren naar en reageren op een voorgelezen verhaal. Een voorgelezen verhaal samenvatten.

Nauwkeurig luisteren en vaststellen van onlogische zaken.

Thema 12

'Enge' geluiden verwerken in een gezamenlijk verzonden verhaal.

Informatief luisteren.

Groep 6	Groep 7	Groep 8
De hoofdzaken van een radionieuws-uitzending navertellen. Ontdekken dat er bij samenstelling en uitzending van het nieuws bepaalde regels worden gehanteerd.	Geluidenbingo spelen.	Onderzoeken of er verschil is tussen 'jongenstaal' en 'meisjestaal'.
Vorgelezen routes op een plattegrond tekenen.	Luisteren naar enkele muziekfragmenten en hierop reageren door middel van woorden en tekeningen. Geïnspireerd door de muziekfragmenten uit lesdoel 1 een fantasieverhaal schrijven.	-
Een verhaal (af)maken op basis van een hoorspelfragment.	Beoordelen van taalgebruik in lastige situaties.	Aantekeningen maken bij een vorgelezen weettekst en met behulp hiervan de tekst terugvertellen.
Van een aantal taaluitingen vaststellen waarom die moeilijk te begrijpen zijn en oplossingen zoeken om de verstaanbaarheid te verbeteren.	Van een vorgelezen zakelijke tekst de deelonderwerpen vaststellen. Van vorgelezen alinea's de volgorde van kernbegrippen vaststellen.	Aantekeningen maken bij een vorgelezen weettekst, met behulp hiervan een korte samenvatting schrijven en de alinea's van de samenvatting van de juiste tussenkopjes voorzien.
Ervaren dat onverwachte situaties het communicatieve gedrag kunnen beïnvloeden.	Uitdrukkingen (die met kleding te maken hebben) koppelen aan dialogen.	Spelen van het luisterspel 'Wie ben ik?'
Oorzaken van verschillende ruzies vaststellen en oplossingen bedenken.	Luisteren naar een spreekbeurt van de leerkracht over zijn of haar hobby. Evalueren van de spreekbeurt.	Van een vorgelezen tekst de alinea's en inhoud vaststellen en met behulp van aantekeningen de tekst navertellen.
Enkele verschillen tussen geschreven en gesproken taal ontdekken.	Van een vorgelezen tekst het aantal alinea's vaststellen. Van elke alinea kort de inhoud weergeven	Een papiervouwsel maken via mondelinge instructie.
Ontdekken dat situaties het taalgebruik beïnvloeden.	Ontdekken dat taalgebruik vaak wordt aangepast aan de situatie. Nadenken over de gevolgen van niet-aangepast taalgebruik.	Kritisch luisteren naar reclamespotjes.
Een droomverhaal schrijven, gestimuleerd door geluidsfragmenten.	Een luisterspel en twee toneelstukjes spelen aan de hand van stripfiguren.	-
Woorden raden: naspelen van een tv-quiz.	Van een vorgelezen tekst de alinea-verdeling vaststellen. Elke alinea kort typeren.	De structuur van een vorgelezen tekst vaststellen en de inhoud van de tekst navertellen.
Van een vorgelezen informatieve tekst de alinea-verdeling en alinea-inhouden vaststellen.	Nadenken over het beantwoorden van vragen.	Nadenken over eigen reacties op lichamelijke handicaps tijdens mondelinge communicatie.
Aandacht krijgen voor vaktaal (jargon) en de problemen die het gebruik ervan oplevert.	Luisteren naar voorgedragen gedichten (over verliefd zijn) en daarop reageren.	Een kritische houding ontwikkelen ten opzichte van propagandistische informatie.

BIJLAGE 3

LEERLIJN LEESBEGRIP

	Groep 4	Groep 5
1. Tekstsoorten		
Weettekst	10.1, 10.2	1.1, 1.2, 1.Dt, 1.H, 2.3, 2.4, 3.1, 3.4, 4.4, 5.Dt, 5.H, 6.3, 6.4, 7.1, 7.2, 8.1, 8.2, 8.3, 8.4, 8.Dt, 8.H, 10.3, 10.4, 11.1, 11.2
Literatuur	-	-
• Gedicht	8.1, 8.2, 12.3, 12.4	1.2, 1.Dt, 1.H, 2.3, 2.4, 3.1, 3.4, 5.3, 5.4, 7.3, 7.4, 7.Dt, 7.H, 9.1, 9.2, 10.1, 10.2
- Hoofdzaken-onderwerp	7.3	1.3, 2.3, 2.4, 3.2, 4.1, 5.3, 5.4, 9.3, 9.4, 10.1, 10.2
• Verhaal	2.1, 7.1, 7.2, 8.1, 8.2, 10.1, 10.2, 12.3, 12.4	1.1, 1.2, 1.Dt, 1.H, 2.3, 2.4, 3.1, 3.4, 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.Dt, 5.H, 11.3, 11.4, 11.Dt, 11.Hv
- Hoofdzaken-onderwerp	4.1, 4.2, 5.3, 5.4, 7.3, 7.4, 7.Dt, 7.H, 9.1, 9.2, 9.3, 9.4, 9.Dt, 9.H, 11.3, 11.4	1.3, 1.4, 2.3, 2.4, 3.2, 3.3, 3.Dt, 3.H, 4.1, 4.2, 9.3, 9.4, 9.Dt, 9.H
- Hoofdpersoon	1.1, 1.2, 1.Dt, 1.H, 4.1, 4.2, 5.1, 5.2, 9.1, 9.2	-
- Volgorde van gebeurtenissen	2.3, 2.4, 3.3, 3.4, 3.Dt, 3.H, 10.1, 10.2, 11.4, 12.1, 12.2, 12.Dt, 12.H	-
- Sprookje	-	5.1, 5.2, 5.Dt, 5.H
- Kiezen van verschillende soorten boeken	-	-
Doetekst	10.1, 10.2	1.2, 1.Dt, 1.H, 2.3, 2.4, 3.1, 3.4
Meningstekst	-	-
Brief / briefje / e-mail	-	1.2, 1.Dt, 1.H, 2.3, 3.1, 3.4
2. Overkoepelende doelen		
Soorten tekst onderscheiden (kenmerken, doel, structuur)	1.3, 1.4, 10.1, 10.2	1.1, 1.2, 1.Dt, 1.H, 2.3, 2.4, 3.1, 3.4, 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.Dt., 5.H, 8.1, 8.2
• Schrijf- en leesdoelen	2.1, 3.3, 3.4, 4.3, 4.4, 5.3, 5.4, 5.Dt, 5.H, 6.1, 6.2, 6.Dt, 6.H, 8.1, 8.2	2.1, 2.2, 2.Dt, 2.H, 3.1, 3.4, 9.1, 9.2
Alinea-indeling en functies	-	-
Leesstrategieën	1.1, 1.2, 3.1, 3.2, 10.3, 10.4, 12.1, 12.2	7.3, 7.4
Kritisch lezen	-	-

Groep 6**Groep 7****Groep 8**

1.2, 2.1, 2.2, 2.Dt, 2.H, 5.1, 5.2, 7.3, 7.4,
11.1, 11.2, 11.3, 11.4, 11.Dt, 11.H

1.1, 1.2, 1.Dt, 1.H, 2.3, 4.1, 4.2, 6.1, 6.2,
7.1, 7.2, 7.3, 7.4, 8.1, 8.2, 8.Dt, 8.H, 11.1,
11.2, 11.3, 11.4, 11.Dt, 11.H

1.1, 1.2, 4.1, 4.2, 6.1, 6.2, 8.1, 8.2, 8.3,
8.4, 11.1, 11.2, 11.Dt, 11.H

-

-

-

4.1, 4.2

6.3, 6.4, 10.1, 10.2, 12.1, 12.2

4.3, 4.4, 5.3, 5.4, 6.3, 6.4, 11.3, 11.4

4.1, 4.2, 4.Dt, 4.H

-

-

-

8.3, 8.4

1.3, 1.4, 1.Dt, 1.H, 3.3, 3.4, 4.3, 4.4, 5.1,
5.2, 6.3, 6.4, 7 Dt, 7 H, 10.1, 10.2, 11.3,
11.4

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

-

1.3, 1.4, 12.1, 12.2

-

3.3, 11.1, 11.2

2.3, 2.4

7.3, 7.4

5.3, 5.4, 5.Dt, 5.H, 8.1, 8.2, 10.3, 10.4,
10.Dt, 10.H, 12.1, 12.2

3.3, 3.4, 5.3, 5.4, 5.Dt, 5.H, 8.3, 8.4

1.3, 1.4, 3.3, 3.4, 5.3, 5.4, 5.Dt, 5.H

-

-

-

1.2, 4.1, 4.2, 4.Dt, 4.H, 7.1, 7.2, 7.Dt, 7.H,
9.1, 9.2, 9.3, 9.4, 9.Dt, 9.H

1.3, 1.4, 3.3, 3.4, 5.3, 7.3, 7.4, 7.Dt, 7.H

1.1, 1.2, 8.1, 8.2

-

-

-

1.2, 1.Dt, 1.H, 4.4, 5.1, 5.2, 7.3, 7.4, 12.1,
12.2, 12.Dt, 12.H

-

-

4.3, 4.4, 6.1, 6.3, 7.1, 7.2, 8.1, 8.2, 9.1,
9.2, 10.1, 10.2, 12.3, 12.4

2.3, 2.4, 2.Dt, 2.H

-

6.1, 6.2

4.3, 4.4, 4.Dt, 4.H, 9.3, 9.4, 9.Dt, 9.H,
11.3, 11.4

8.3, 8.4, 8.Dt, 8.H, 12.3, 12.4

VERVOLG BIJLAGE 3

LEERLIJN LEESBEGRIP

	Groep 4	Groep 5
3. Geïntegreerde doelen		
Bestuderen van weetteksten / fictionele en referentiële teksten onderscheiden / leesstrategieën	-	-
4. Ondersteunende doelen		
Verwijswoorden	3.1, 3.2, 4.3, 4.4, 4.Dt, 4.H, 6.1, 6.2, 8.3, 8.4, 8.Dt, 8.H, 10.3, 10.4, 10.Dt, 10.H	4.1, 4.2, 4.Dt, 4.H, 11.3, 11.4
Inferenties	2.2, 5.1, 5.2, 6.3, 6.4, 11.1, 11.2, 11.Dt, 11.H, 12.3	6.1, 6.2, 6.Dt, 6.H, 8.1, 8.2, 12.1, 12.2
Signaalwoorden	-	10.3, 10.4, 10.Dt, 10.H
Woordenboek en naslagwerk	-	12.3, 12.4
Soorten vragen onderscheiden en analyseren	-	-
5. Overige doelen		
Taaldenkrelaties	2.3, 2.4, 2.Dt, 2.H, 6.3, 6.4, 7.1, 7.2, 7.3, 7.4, 8.3, 8.4, 11.1, 11.2	8.3, 8.4, 9.3, 9.4, 12.1, 12.2, 12.Dt, 12.H
Grafieken en diagrammen	-	-
Onderzoek	-	-

De cijfers achter de doelen verwijzen naar thema en les. De aanduiding 2.1 betekent: thema 2, les Leesbegrip 1. De aanduiding Dt betekent diagnostische toets. En de aanduiding H verwijst naar herhaling.

Groep 6**Groep 7****Groep 8**

-	3.1, 3.2, 3.Dt, 3.H, 8.1, 8.2, 9.1, 10.3, 10.4, 10.Dt, 10.H, 11.1, 12.3, 12.4, 12.Dt, 12.H	3.1, 3.2, 3.Dt, 3.H, 7.1, 7.2, 10.3, 10.4, 10.Dt, 10.H, 12.1, 12.2, 12.3, 12.4, 12.Dt, 12.H
2.1, 2.2, 9.3, 9.4	-	-
3.1, 3.2, 6.1, 6.3, 6.Dt, 6.H, 6.8	2.1, 2.2, 5.1, 5.2	-
10.1, 10.2	8.3, 8.4	-
1.1, 1.3, 1.4, 2.3, 2.4, 3.4, 3.Dt, 3.H, 6.2, 6.4, 8.3, 8.Dt, 8.H, 11.3, 11.4	4.3, 4.4, 6.3, 6.4, 11.3, 11.4	-
-	-	3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.Dt, 4.H, 6.1, 6.2, 6.Dt, 6.H, 7.1, 7.2, 11.1, 12.2
3.2	-	-
-	6.1, 6.2, 6.Dt, 6.H	-
10.3, 10.4, 12.3, 12.4	10.1, 10.2, 11.1	10.1, 10.2

BIJLAGE 4

LEERLIJN STELLEN

1. Verhalen en teksten schrijven

Verhaal

- Verhaal schrijven of afmaken
- Wie-, wat-, waar-, wanneer-vragen
- Dialoog schrijven
- Ik- en hij-perspectief en alwetende verteller

Doeltekst

- Doeltekst schrijven

Weettekst

- Weettekst schrijven

Signaalwoorden en (alinea's) samenvatten

Krantenberichten schrijven

Herschrijf oefeningen

Brief / briefje / e-mail schrijven

Vragen stellen

Meningstekst schrijven

Reclametekst (advertentie) schrijven

Verslag schrijven

Rijmpje en gedichten schrijven

Speelse tekst schrijven

2. Ondersteunende doelen

Zinsbouw oefeningen

Beschrijvingen geven

Figuurlijk taalgebruik

Groep 4

Groep 5

	Groep 4	Groep 5
	-	-
	1.1.B, 1.2, 1.H, 2.1, 2.1.B, 2.H, 3.3, 4.1.B, 4.H, 5.1, 5.2.B, 5.3, 5.4, 5.H, 7.1, 7.2.B, 7.H, 8.1, 8.2, 8.4, 9.1, 9.2.B, 9.H, 10.1, 10.4, 12.1, 12.2	1.1, 1.H, 1.4.B, 4.1, 4.2, 5.1, 5.2, 6.4, 7.1, 7.2, 8.1, 9.3, 9.4B, 9.H, 10.2, 10.3, 10.4, 11.3
	12.4	2.3, 2.4B, 2.H, 3.3, 3.4, 6.1
	10.3	-
	-	-
	4.4, 10.1	1.2, 3.2, 5.4
	2.3, 3.1, 4.1, 10.2	1.2, 1.3, 3.1, 4.3, 4.4B, 4.H, 6.3, 6.4, 7.1, 7.2B, 7.H, 8.3, 8.4, 10.1, 11.1, 11.2B, 11.H
	-	10.3, 10.4B, 10H
	-	7.3, 7.4
	-	-
	2.2, 2.4, 3.2, 3.2.B, 3.H, 8.1, 10.3, 10.3.B, 10.H	2.2, 3.1, 3.2B, 3.H, 5.3, 5.4
	-	-
	-	-
	1.3, 3.3	2.1
	-	-
	1.4, 4.3, 12.3, 12.4	4.1, 4.2, 5.1B, 5.3, 5.H, 7.3, 7.4, 9.1, 9.2, 12.3, 12.4
	-	2.1, 10.1

3.4, 6.1, 6.2B, 6.3, 6.4, 6.H, 8.3B, 8.4, 8.H, 9.3, 9.4, 11.1, 11.2, 11.3, 11.4

6.4, 7.3, 7.4, 11.1, 11.2.B, 11.H, 12.3, 12.3.B, 12.H

-

De cijfers achter de doelen verwijzen naar thema en les. De aanduiding 2.1 betekent thema 2, les Stellen 1. De aanduiding B betekent Beoordeling. En de aanduiding H verwijst naar herhaling.

Groep 6	Groep 7	Groep 8
-	-	-
2.4, 4.2, 6.3, 6.4, 12.3	3.1, 3.3, 5.4.B, 5.H, 8.3, 8.4, 9.1, 11.3	1.2, 1.4, 3.1, 3.3.B, 3.H, 5.1, 5.2.B, 5.H, 6.2, 10.3, 11.3.B, 11.H
2.1, 2.2, 2.4.B, 2.H, 4.2.B, 4.	-	-
9.3, 9.4, 12.2, 12.4.B, 12.H	6.1, 6.2, 7.1, 9.2, 10.1, 10.2.B, 10.H	-
-	12.3.B, 12.H	3.1, 3.3.B, 3.H
4.4, 11.2, 11.4.B, 11.H	2.3	12.3
1.2.B, 1.H, 2.1, 3.3, 4.3, 5.1, 5.2.B, 5.H, 7.3.B, 7.4, 7.H, 8.3, 8.4.B., 8.H, 11.1, 11.3	1.1.B, 1.2, 1.4, 1.H, 2.1, 6.3	1.1, 3.2, 3.4, 4.3, 4.4, 6.3, 6.4, 7.3.B, 7.H, 8.4, 11.1, 11.4
10.1, 10.2	7.3, 7.4.B, 7.H, 10.3, 11.2	3.4, 4.3
-	-	-
-	6.4.B, 6.H	-
7.2, 8.2, 10.3, 10.4.B, 10.H	2.2, 2.B, 2.H, 11.4, 12.1, 12.2	4.2.B, 4.H, 6.1.B, 6.H, 8.1, 8.3, 11.2, 12.4
-	-	4.4, 7.1, 11.1
5.3, 5.4, 6.2.B, 6.H, 7.1, 8.1, 8.2, 10.3, 10.4.B, 10.H, 12.1	4.3, 4.4, 9.3.B, 9.4, 9.H	8.2, 10.2.B, 10.H, 12.1.B, 12.2, 12.H
2.2, 7.1	1.3, 5.3	8.1, 8.3.B, 8.H
-	8.1, 8.2.B, 8.H, 11.1, 11.2.B, 11.H	1.3.B, 1.H, 5.4, 10.4
4.1, 4.2, 9.2.B, 9.H, 11.4, 12.3	2.4, 3.2.B, 3.H, 8.3, 8.4, 12.1	5.1, 7.4
1.3, 1.4, 2.3, 3.4, 6.4, 7.4, 11.1, 11.2, 12.1, 12.2	-	-
3.1, 6.1, 6.2	-	-
1.1, 3.2.B, 3.H	3.4, 5.4, 7.2, 10.1, 10.2B, 10.H	-
-	12.2, 12.4	4.1, 5.1, 10.1

BIJLAGE 5

LEERLIJN TAALBESCHOUWING

	Groep 4	Groep 5
1. Woordvorming		
Samenstelling		
• Herkennen, maken, verklaren	2.1, 6.4, 10.4, 10.Dt, 10.H	5.2
Afleiding		
• Verkleinwoorden	1.3, 4.3, 9.2, 9.Dt, 9.H	1.3, 12.2
• Zelfst. nw. van stam werkwoord	6.4, 8.4	-
• Voor- en achtervoegsels	12.4	4.4, 5.4, 7.3, 9.1, 9.2
• Woordvormingsprincipes samenstelling en afleiding	-	4.4, 5.2, 9.1, 9.4
Meervoudsvorming		
• Rubriceren -s, -en, -eren	7.1, 7.3, 7.Dt, 7.H, 9.3	9.3
Termen enkelvoud meervoud	-	9.3
Bijzondere vormen	-	-
Trappen van vergelijking	3.1, 4.2, 5.4, 5.Dt, 5.H, 11.1, 11.3, 11.4, 11.Dt, 11.H	5.4
2. Zinsbouw		
Onderscheid woorden/zinnen	1.2, 4.1	1.1, 2.4, 2.Dt, 2.H
Uitbreiding substantief tot substantiefgroep	8.2	-
Woorden, woordgroepen en zinnen samentrekken	-	6.4, 8.4, 11.3
Samengestelde zinnen	-	8.4, 11.3, 11.Dt, 11.H
De tijden van het gezegde		
• Omzetten van tijden	-	10.4, 12.3, 12.Dt, 12.H
• Onderscheiden van o.t.t. en o.v.t.	-	-
Onderwerp		
• Vervangen	3.3, 5.1, 6.2, 6.Dt, 6.H, 8.2, 9.1, 11.2, 12.2	1.3
• Als term kennen	-	-
• In gebiedendewijszin	-	-

Groep 6**Groep 7****Groep 8**

5.3

-

2.4, 5.3

-

6.3, 9.2

-

-

-

-

12.1, 12.3, 12.Dt, 12.H

-

-

-

3.3, 5.2, 5.Dt, 5.H, 6.3

2.4, 5.3, 5.Dt, 5.H

2.1, 2.3, 2.Dt, 2.H

-

-

2.1

-

-

2.3

-

-

6.4

-

2.3

-

-

-

-

-

-

-

12.4, 12.Dt, 12.H

1.1

1.4, 10.2, 10.Dt, 10.H

-

6.4, 6.Dt, 6.H, 7.1, 8.2, 8.Dt, 8.H

4.2, 4.3, 4.Dt, 4.H, 5.1, 6.1, 7.1, 9.1, 11.1

3.4, 5.1

-

4.2, 4.3, 4.Dt, 4.H, 5.1, 6.1, 7.1, 9.1, 11.1

-

-

2.2, 3.2, 3.3

6.1

-

3.2

-

-

-

-

3.2, 4.1

VERVOLG BIJLAGE 5

LEERLIJN TAALBESCHOUWING

	Groep 4	Groep 5
Gezegde		
• De term kennen	-	-
• Voltooid deelwoord	-	-
• Werkwoordelijk en naamwoordelijk gezegde	-	-
Persoonsvorm		
• De term kennen	-	-
Lijdend voorwerp		
• Aanwijzen	-	-
• Vervangen, toevoegen of langer maken	12.2	-
Meewerkend voorwerp	-	1.2, 2.2, 4.3, 4.Dt, 4.H, 5.3, 5.Dt, 5.H
Bijwoordelijke bepalingen: waar-, wanneer-, waarmee-, hoe-, hoe-lang-, waarheendeel	2.2, 3.2, 3.3, 3.Dt, 3.H, 4.1, 4.Dt, 4.H, 7.2, 9.1, 10.2, 10.3	-
Zinsdelen benoemen: onderwerp, gezegde, persoonsvorm, lijdend voorwerp en/of bepalingen	-	-
Zinsdelen benoemen in samengestelde zinnen	-	-
Gebiedende wijs	-	-
Woordvolgorde en zinsaccent	-	-
Reeksvormers, zoals 'zowel....als'	-	-
3. Woordsoorten		
Bijvoeglijke naamwoorden		
• Tegenstellingen	1.4, 1.Dt, 1.H, 12.1, 12.Dt, 12.H	-
• Synoniemen	1.1, 4.4, 5.3, 9.4	-
• Vervangen of toevoegen	9.4	-
• (Her)kennen en kiezen	11.4	-
• Zonder en met buigings-gebruiken	-	2.3
• Stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden	-	6.1

De cijfers achter de groepen verwijzen naar thema en les. De aanduiding 2.1 betekent thema 2, les Taalbeschouwing 1. De aanduiding Dt betekent diagnostische toets. En de aanduiding H verwijst naar herhaling.

Groep 6	Groep 7	Groep 8
3.2	-	-
-	5.1, 6.4	-
-	-	6.2, 9.2, 10.2, 11.2, 11. Dt, 11.H
4.3	-	-
-	7.1, 8.4, 9.4, 9.Dt, 9.H, 10.4	-
-	7.1, 8.4	-
-	-	12.1, 12.3
7.1, 9.1, 9.Dt, 9.H, 11.1	4.4, 10.4	1.1
3.2, 3.3, 4.2, 4.3, 5.1, 5.Dt, 5.H, 6.1, 6.Dt, 6.H, 7.1, 9.1, 11.1	1.4, 2.4, 3.4, 4.4, 5.1, 6.1, 6.4, 6.Dt, 6.H, 11.3, 11.4, 11.Dt, 11.H	1.1, 1.Dt, 1.H, 2.2, 4.1, 5.1, 6.2, 9.2, 10.2, 11.2, 11.Dt, 11.H, 12.3
-	-	6.4, 6.Dt, 6.H, 7.1, 8.2
-	-	3.2, 3.Dt, 3.H, 4.1
-	-	12.2, 12.Dt, 12.H
-	-	7.3, 9.4, 9.Dt, 9.H
-	-	-
8.2	1.2	-
11.Dt, 11.H	-	-
9.2, 9.4, 11.4, 11.Dt, 11.H	-	9.3
11.4	-	-
9.4	-	-

VERVOLG BIJLAGE 5

LEERLIJN TAALBESCHOUWING

	Groep 4	Groep 5
• De functie begrijpen	-	-
• Onderscheid tussen zintuiglijke ervaring, gedachte of mening	-	-
• Geografische bijvoeglijke naamwoorden	-	-
• Tegenwoordig en voltooid deelwoord als bijvoeglijk naamwoord	-	-
Voorzetsels		
• Kiezen en gebruiken	2.2, 2.Dt, 2.H	1.4, 3.2, 3.Dt, 3.H, 12.1
• Verschil gelijkkluidende voor- en achterzetsels	-	12.1
• Betekenissen van 'per'	-	12.1
• Betekenis en gebruik van 'sinds' en 'sedert'	-	-
Werkwoorden		
• Synoniemen	1.1, 4.4, 5.3	6.3, 6.Dt, 6.H
• Homoniemen	-	-
• Herkennen	7.4, 8.4, 8.Dt, 8.H	1.4, 1.Dt, 1.H, 11.2
• Scheidbaar samengestelde werkwoorden gebruiken	-	3.1, 7.4, 7.Dt, 7.H
• Werkwoordsvormen herleiden tot infinitief	-	-
• Klinkerverandering bij vervoeging	-	-
• Overgankelijk en (tevens) onovergankelijk	-	-
• Wederkerend werkwoord	-	-
• Onregelmatig (kunnen, mogen, willen, zullen)	-	-
• Met klinkerverandering in v.t.	-	-
• Afleidingen van eigennamen	-	-
• Koppelwerkwoorden	-	-
• Tegenwoordig en voltooid deelwoord	-	-

Groep 6	Groep 7	Groep 8
9.2, 9.4	-	-
9.2	-	-
9.4, 11.4	-	-
-	-	9.4
-	4.2, 7.3, 8.2, 8.Dt, 8.H	-
-	4.2	-
-	-	-
-	7.3, 10.2	-
5.2, 8.2	1.2	-
5.2	-	-
1.1, 2.1, 3.Dt, 3.H, 9.3	-	-
-	2.2, 7.2, 7.Dt, 7.H	-
1.1, 2.1, 3.3, 3.Dt, 3.H, 4.2	-	-
-	2.2, 2.Dt, 2.H, 3.1	-
-	-	2.2
-	-	3.4, 4.4, 4.Dt, 4.H
-	-	5.1
-	-	5.4, 6.1, 7.2, 7.Dt, 7.H
-	-	7.2
-	-	9.2
-	-	9.4

VERVOLG BIJLAGE 5

LEERLIJN TAALBESCHOUWING

	Groep 4	Groep 5
Zelfstandige naamwoorden		
• Herkennen	7.4, 8.4, 8.Dt, 8.H	1.4, 11.2
• Rubriceren	-	1.4
• Eigennaam	-	-
• Synoniemen	-	6.3, 6.Dt, 6.H
• Homoniemen	-	-
Persoonlijke voornaamwoorden	-	7.1, 9.4, 9.Dt, 9.H
Bezittelijke voornaamwoorden	-	7.1, 9.4, 9.Dt, 9.H
Lidwoorden	7.1, 7.4, 12.1	-
Aanwijzende voornaamwoorden	-	-
Vragende voornaamwoorden en vragende bijwoorden	-	-
Wederkerende voornaamwoorden	-	-
Wederkerige voornaamwoorden	-	-
Voornaamwoordelijke bijwoorden en 'er'	-	-
Telwoorden	-	-
4. Interpunctie		
Interpunctie	1.2	7.2, 8.2, 8.3, 8.Dt, 8.H, 11.4
5. Rest		
Onderscheid liggen-leggen, zitten-zetten, kennen-kunnen	-	10.2
Verbindingswoorden (o.a. bovendien, zelfs, ook)	-	-
Veelgebruikte afkortingen	-	-
Taaldenrelaties	3.2, 4.1, 7.2, 8.1, 10.2, 10.3	2.2, 2.3, 3.3, 10.2

Groep 6	Groep 7	Groep 8
1.1, 1.3, 1.Dt, 1.H, 9.3	-	-
1.1	1.1, 1.Dt, 1.H	7.4
1.3	-	-
5.2, 8.2	1.2	-
5.2	-	-
2.2, 8.1, 8.3, 8.Dt, 8.H	-	-
8.1, 8.3, 8.Dt, 8.H	6.1	-
1.3	-	-
9.3	-	6.3, 10.4, 10.Dt, 10.H
-	11.3, 11.4	4.1
-	-	3.4, 4.4, 4.Dt, 4.H
-	-	4.4
-	-	10.3, 11.1
-	-	12.1
5.4, 7.3, 7.Dt, 7.H, 11.3	1.3, 3.2, 3.Dt, 3.H, 8.3	1.3, 2.1, 2.Dt, 2.H, 3.1
3.4	-	-
-	7.3, 9.4, 10.2, 10.Dt, 10.H, 12.2	4.3
10.1	4.1, 4.Dt, 4.H	-
-	11.4	-

BIJLAGE 6

OVERIGE ONDERWERPEN TAALBESCHOUWING

Woordenschat

Groep 4

- Zelfstandige naamwoorden indelen naar hun onderlinge betekenis
- ‘Behuizing’ en benamingen van man, vrouw en jong bij dieren
- Figuurlijk taalgebruik
- Geluiden van mensen
- Altijd, nooit, soms
- Fietsonderdelen
- Voertuig, vaartuig, vliegtuig, rijtuig
- Huishoudelijk werk
- (N)iets, (n)iemand, (n)ergens, (n)ooit
- Dierengeluiden

Groep 5

- Vergelijking met dieren
- ‘Opruiming’
- Mannelijke en vrouwelijke persoonsnamen
- Spreekwoorden en zegswijzen met betrekking tot molens
- Liggen/leggen en zitten/zetten
- Vergelijkingen met voorwerpen

Taalspelletjes

- Woorden bedenken die uit dezelfde letters bestaan als de gegeven woorden
- Lettergrepen
- Omkeerwoorden vormen van gegeven woorden (mos – som)
- Woorden bedenken met de letters van een gegeven woord
- Nieuwe woorden maken door het begin of het eind van een woord te veranderen
- Nieuwe woorden maken door, uitgaande van een gegeven woord, steeds één letter te veranderen
- Een woordenketting maken waarbij de laatste en de eerste letter van opeenvolgende woorden gelijk zijn
- Een woordenketting afmaken (met woorden uit een bepaalde categorie)

- Spelen met lettergrepen
- Geheimschrift
- Verborgene woorden zoeken
- Woordveld rond ‘ziek’
- Woordspelingen
- Namen van dieren met gegeven beginletter
- ‘Ware’ en ‘onware’ zinnen met dezelfde woorden
- Woordpiramides
- Spelen met zinnen (steeds één woord anders)
- Woorden maken met gegeven lettergrepen
- Beginrijm
  - Spelen met namen
  - ‘Vierkantjes’ maken

Andere onderwerpen

- Rijmen
- ‘Als’ of ‘dan’
- Pictogrammen
- Inhoud en functie van lidmaatschapsbewijzen en diploma’s
- Beginrijm
- Tekst en symbolen op etiketten
- Vergelijkingen met ‘als’

- Verschil in lees-/schrijfrichting Nederlands en Arabisch
- Wenskaarten
- Reclame
- Leenwoorden
- Het brailleschrift
- Gebarentaal
- Schuilnamen

Groep 6

- Vergelijkingen met dieren
- Mannelijke en vrouwelijke persoonsnamen
- Spreekwoorden en uitdrukkingen met betrekking tot sport en spel, onderlinge communicatie, ruzie, water, het menselijk lichaam
- Leenwoorden uit het Engels

Groep 7

- Spreekwoorden en uitdrukkingen met betrekking tot eten, verspreiding van informatie, kleding, dieren, liefde en verliefdheid
- Leenwoorden uit het Engels en Frans
- Voorzetseluitdrukkingen

Groep 8

- Spreekwoorden en uitdrukkingen met betrekking tot dieren, handicaps, oorlog en vrede
- Graadaanduidende en preciserende bijwoorden (nogal, vrijwel en dergelijke)
- Oordeelpartikels (zoals maar en wel)
- Clichés, dooddoeners, stoplappen
- De taal van het meningsverschil

- Galgje / hij zit!
- Woordspelingen
- Wordenketting
- Keer- of spiegelwoorden / palindromen

- Mischmasch
- Sandwich
- Zelfstandige naamwoorden

- Letterlijk en figuurlijk taalgebruik
- Standaardnederlands, dialect en accent
- Aspecten van schelden en scheldwoorden
- Beeldschrift en klankschrift
- De lees- en schrijfrichting in het Nederlands, Japans en Chinees, en Arabisch en Hebreeuws
- Verschil in taalgebruik in diverse sociale milieus en situaties
- Uitspraak en schrijfwijze van leenwoorden uit het Engels

- Het geven van namen
- Standaardnederlands, Algemeen (Beschaafd) Nederlands, dialect, accent, moedertaal, tweede taal, vreemde taal
- Nieuwjaarswensen
- Taalverandering
- Stopwoorden en contaminatie
- Tekentaal, geluidsnabootsingen en uitroepen in strips
- Het effect van verkleinwoorden
- Uitspraak en schrijfwijze van Franse en Engelse leenwoorden
- Lichaamstaal
- De taalontwikkeling bij jonge kinderen
- Logo's

- Gendergeladen / voor vrouwen en meisjes discriminerend taalgebruik
- Formeel en informeel taalgebruik
- Het Nederlands in België
- Talen in Suriname
- Eponiemen soortnamen en werkwoorden die zijn afgeleid van eigennamen van uitvinders
- Taalverandering als gevolg van maatschappelijke en technische ontwikkelingen
- Advertenties met woordspelingen
- Sociale of ideële reclame (SIRE)
- Geoniemen (soortnamen die zijn afgeleid van aardrijkskundige namen)
- Humoristische taaluitingen
- Gebarentaal voor doven
- Eufemismen

BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Woordclusterwoorden

Groep 4

aanbieden, het	gebod, het	omgeving, de
aanhef, de	gedaanteverwisseling, de	onafscheidelijk
aanleg, de	gehoorzamen	onbeleefd
abonnement, het	geluid, het	onenigheid, de
adres, het	gerecht, het	ongewoon
afdeling, de	geritsel, het	ontbijt, het
afdruiprek, het	gerucht, het	onverzorgd
afloop, de	geruis, het	openbaar vervoer, het
afwasmachine, de	geschiedenis, de	opscheppen
afwassen	gesteld zijn op	opschepper, de
afzender, de	haan, de	ouderwets
album, het	handtas, de	pas, de
alledaags	hangerig	pech, de
apart	harnas, het	periode, de
avondeten, het	heden, het	pesten
bagage, de	hen, de	plaatsbewijs, het
begaafd	hengst, de	plagen
beleefd	iets beleven	plattegrond, de
belevenis, de	ingrediënten, de	plunjezak, de
bescheiden	inhoud, de	poetsen
beslag, het	jaloers	postcode, de
bevel, het	jaloerie, de	praatjes, de
bevelen	kaartje, het	privé-vervoer, het
beven	kaft, de/het	publiek, het
bibliotheek, de	kenmerk, het	recept, het
bijenkorf, de	kermen	repareren
bijzonder	keurig	retour, het
bladzijde, de	kibbelen	reu, de
blikkeren	kippenren, de	ridder, de
bodem, de	klagen	rillen
boek, het	klam	ritselen
boenen	kleermaker, de	rivier, de
borduren	kletsnat	roltrap, de
bruid, de	kletteren	routebeschrijving, de
bruidegom, de	koe, de	rugzak, de
bruidspaar, het	koffer, de	ruisen
bruiloft, de	korreltje, het	ruiter, de
camera, de	kreunen	ruzie, de
condoleren	kwakkelen	schaduw, de
controleren	lauw	schim, de
coupé, de	lenen	schoonmaakmiddel, het
diploma, het	lid zijn	schoonmaken
dolen	lift, de	schrobben
doolhof, het	lijstje, het	schuren
dresseren	locomotief, de	schuursponsje, het
drijven	maaltijd, de	sfeer, de
droevig	maandblad, het	slot, het
duiventil, de	mak	smerig
dwalen	manege, de	stadium, het (de stadiums)
dweil, de	mengen	stemming, de
eenzaam	mengsel, het	steunen
eis, de	merrie, de	stier, de
enkele reis, de	middageten, het	stof, de
examen, het	miezeren	stoffer en blik
fantasie, de	modern	stomerij, de
fantasiefiguur, de	naaien	stromen
feliciteren	niksen	supermarkt, de
fotorolletje, het	oever, de	talent, het
gave, de	omgaan	tam

Woordclusterwoorden

teef, de
tekst, de
temperatuur, de
thermometer, de
tijd rekken
tijdelijk
tijdperk, het
tijdschrift, het
titel, de
toekomst, de
toestel, het
traktatie, de
trakteren
trein, de
treinstel, het
treiteren
treuzelen
trillen
trots
trouwen
uitlenen
vaat, de
veeg, de
veranderen
verandering, de
verbod, het
verdieping, de
verdwalen
verleden, het
verschil, het
vervoermiddel, het
vervolg, het
vochtig
voordracht, de
voordragen
vriendschap, de
vrij
vroeger
waarheid, de
wagon, de
warenhuis, het
warrig
wasvoorschrift, het
weekblad, het
weg kwijt zijn, de
wegenwacht, de
werkelijkheid, de
wild
woonplaats, de
zaadje, het
zaaien
zemen
zich vervelen
zielig
zinken
zwaard, het
zwerfen

Groep 5

aanbieden
aanbieding, de
aangelegd
aanhef, de
advertentie, de
afdeling, de
afgelopen
afgeprijsd
afleiden
afsluiting, de
afzender, de
allergie, de
apotheek, de
apotheker, de
artikel, het
as, de
assistente, de
babyartikelen, de
bedriegen
bedroefd
beroven
beschermen
beschuldigen
beschutting, de
betrappen
bewaken
beweging, de
bewijs, het
bezoeker, de
blosjes, de
blozen
bolvormig
bos, het
broodafdeling, de
bungalow, de
burcht, de
centrum, het
cliniclown, de
code, de
compost, de
controleren
dader, de
dartelen
diefstal, de
doodstil
eengezinswoning, de
(iemand) eruit zetten
ervaring, de
etensresten, de
fantaseren
fantasiefiguur, de
figuur, de
folder, de
formaat, het
geadresseerde, de
gebaren
geen hand voor ogen zien
geheim bewaren, een
geheimschrift, het

geroezemoes, het
gids, de
graan, het
groenteafdeling, de
grondwater, het
heimwee, de/het
(zich) herinneren
hooi, het
hooien
hooikoorts, de
huisbaas, de
huishoudartikelen, de
huppelen
huurder, de
iets achter de hand hebben
ijverig
ijzer, het
in beweging zetten
in de steek laten
informatie, de
inhoud, de
jatten
kantelen, de
kastanjeboom, de
kegelvormig
klauw, de
klemrijden
koorts, de
koper, de/het
korting, de
kwispelen
lijkbleek
lokken
losgeld, het
malen
materiaal, het
medicijn, het
model, het
moederziel alleen zijn
(je) mond voorbijpraten
neerploffen
neervlijen, zich
onaardig
ondankbaar
onderwerp, het
onfatsoenlijk
onschuldig
ontcijferen
ontsnappen
ontvoeren
op = op
op fluistertoon
operatie, de
opereren
oppakken
opruiming, de
opscheppen
opsporen
opvallen

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Woordclusterwoorden

opvrolijken
 opzichter, de
 overdrijven
 park, het
 pikdonker
 pikken
 praktijk, de
 prooi, de
 raad krijgen
 raad vragen
 recept, het
 reclame maken
 reclame, de
 rijtjeswoning, de
 rondleiden
 roofdier, het
 schuilen
 schuilplaats, de
 schuldig
 schutkleur, de
 seizoen, het
 snoekduik nemen, een
 speeltoestellen, de
 speelweide, de
 spitsvormig
 spreekkamer, de
 spreekuur, het
 sprookjesfiguur, de
 stadscentrum, het
 (be)stelen
 straf uitzitten, de
 stro, het
 struiken, de
 tamme kastanje, de
 tekens, de
 tekst, de
 temperatuur opnemen, de
 ten einde raad zijn
 thermometer, de
 treurig
 tuinafval, het
 tuincentrum, het
 uitgelaten
 uitslag, de
 verdoven
 vergunning, de
 verhoging
 verklappen
 verraden
 verrotten
 verteren
 vertrouwen
 vervolgens
 vijver, de
 villa, de
 vlijtig
 voedsel, het
 voordelig
 voorgevoel, het

voorraad aanleggen, de
 vormen, de
 vrijstaand
 vroeger
 vruchten, de
 vuurrood
 waarheid, de
 waarnemen
 wachtkamer, de
 wantrouwen
 wapperen
 ware grootte, de
 wilde kastanje, de
 winkelcentrum, het
 zich afspelen
 zich schuldig voelen
 zintuigen, de
 zwiepen

Groep 6

aandacht schenken aan
 aanhouden
 aanhouding, de
 aanleiding, de
 aanleunwoning, de
 accent, het
 achterstevoren
 actie voeren
 advertentie, de
 afkeuren
 afspraak, de
 allergie, de
 archeoloog, de
 attractie, de
 auteur, de
 bedevaart, de
 beeldschrift, het
 behandeling, de
 bejaarde, de
 beoordelen
 besmetten
 bestek, het
 bestrijden
 betekenis, de
 beuken
 bijleggen
 bijnaam, de
 binnenstebuiten
 brons, het
 broodnodig
 chagrijnig
 chemisch
 collecteren
 dakloos
 dialect, het
 dichtslibben
 dieet, het
 direct
 discussie, de
 doof
 doorsnede, de
 edelmetaal, het
 evenaar, de
 excursie, de
 excuses aanbieden
 folder, de
 gebarentaal, de
 genezing, de
 gevoelens, de
 gewichtig
 gezichtsuitdrukking, de
 giechelen
 glimlachen
 goederen, de
 goedkeuren
 grijnzen
 grinniken
 grondwater, het
 hardhorend

Woordclusterwoorden

hiëroglief, de
horizon, de
houding, de
huisregels, de
hulpverlener, de
hulpverlening, de
illustrator, de
imam, de
in nood verkeren
inrichting, de
inwendig
inzamelen
journalist, de
kabbelen
klankschrift, het
klotsen
knorrig
kolom, de
koper, het
kringlooppapier, het
kudde, de
kwetsen
lachen
lachen, gieren, brullen
lading, de
landschap, het
landstaal, de
lastdier, het
lichaamstaal, de
live
lood, het
lozen
meedelen
menigte, de
mening, de
metaal, het
meubilair, het
milieu, het
milieuschadelijk
milieuvriendelijk
minaret, de
misverstand, het
mokken
moskee, de
nakomen
natuurlijk
negeren
nevel, de
noodzakelijk
ocean, de
omstanders, de
onderdak, het
ondersteboven
onmisbaar
ontcijferen
ontstaan
ontsteking, de
onzeker
overtreden

pictogram, het
poel, de
protesteren
rechtstreeks
reclame, de
redactie, de
rederij, de
regels, de
rekening houden met
rijdier, het
riool, het
roedel, de
rubriek, de
satelliet, de
schade aanrichten
schade, de
scheldnaam, de
schoolregels, de
schotelantenne, de
servies, het
signaal, het
sleutel, de
slijmvliezen, de
slissen
souvenir, het
spelregels, de
spraakgebrek, het
Standaardnederlands, het
stijl, de
stoom afblazen
stotteren
streektaal, de
stromen
tafelmanieren, de
tarief, het
tegensputteren
tin, het
trefletter, de
trefwoord, het
trekdier, het
troetelnaam, de
tropen, de
tropenhelm, de
tropenkolder, de
tutoyeren
uitbaggeren
uitdagend
uiterlijk, het
uitgever, de
uitrusting, de
uitslag, de
uitwendig
uitzending, de
van belang
van levensbelang
vandalisme, het
vee, het
ven, het
verkeersregels, de

vernielen
verpleeghuis, het
verschijnen
verslag doen
vertrouwd
vertwijfeld
vervoer, het
verzorgingshuis, het
vignet, het
voertuig, het
voorkeur, de
voorkomen
vracht, de
watergebrek, het
waternood, de
wateroverlast, de
watersnood, de
waterzuivering, de
wereldtaal, de
werkzaamheden, de
zeewaardig
zelfvertrouwen, het
zelfverzekerd
zich beheersen
zich ergens niets van
    aantrekken
zich gedragen
zich inhouden
zwerfen

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Woordclusterwoorden

Groep 7

aanbreken	functie, de	onderneming, de
aanpraten	futuroloog, de	ongedierte, het
aanvaarden	gedurende	ontaarden
aardewerk, het	gemeente, de	ontwijkend
actueel	gemiddeld	ontzag, het
adverteren	genegenheid, de	onvrede, de
adviseren	gezag, het	ooi, de
afdruk, de	gietvorm, de	ooit
afkeer van iemand hebben, een	Griekse goden, de	oorspronkelijk
afslaan	gril, de	op elkaar afstemmen
afstammen	grondstof, de	oproep doen, een
afwezig	half werk leveren	oproer, het
afwijken	halfedelsteen, de	orkestleden, de
alternatieve straf, de	hals over kop vertrekken	overlast, de
ambtenaar, de	handen uit de mouwen steken, de	overtuigen
arrogant	herbivoor, de	paren
baren	historisch	parmantig
beer, de	iemand aanbidden	patrouilleren
benoeming, de	iemand aantrekken	percentage, het
bespotten	iemand afwijzen	periode, de
bestrijden	iemand bewonderen	polijsten
bestuurder, de	iemand de hemel in prijzen	porselein, het
bevestigen	iemand oppakken	potje, er een – van maken
bevorderen	iemand vervolgen	prent, de
bewerken	iets voetstoots aannemen	productieproces, het
bewondering, de	immer	promoten
biotoop, de	indruk wekken, de	(promotie)middelen, de
blaasinstrumenten, de	inventariseren	puinhoop, er een – van maken
burger, de	kant, het	ram, de
carnivoor, de	karaktereigenschap, de	realistisch
catalogus, de	karikatuur, de	regionaal
categorie, de	kenmerkend	repeteren
collectie, de	klassieke oudheid, de	reu, de
communiceren	landelijk	risico, het
componist, de	lokaal, het	rondhangen
concertgebouw, het	maatschap, de	ruilbeurs, de
contact hebben	maatschappij, de	schichtig
creëren	mannetje, het	schriftelijke vaardigheid, de
crimineel, de	materiaal, het	score, de
dankzij	met iemand de spot drijven	sensatie, de
denim, het	middelmatig	slaginstrumenten, de
deskundige, de	minachten	slijpen
dienstverlening, de	minister, de	snaarinstrumenten, de
diplomatiek	ministerie, het	staatssecretaris, de
direct	moeras, het	standaard, de
dirigent, de	mondelinge	staren
doorzettingsvermogen, het	vaardigheid, de	stofsoort, de
edelsteen, de	muziekinstrumenten, de	stukje bij beetje
eenmanszaak, de	mythologie, de	surrealistisch
eenwording, de	naarmate	symfonieorkest, het
eindresultaat, het	naderen	tabel, de
elders	niets ontzien	talent, het
ergens werk van maken	nimmer	teef, de
Europese Unie (EU), de	nooit	tegenspoed, de
fabriceren	omnivoor, de	tentdoek, het
fantastisch	ondanks	thuisituatie, de
fataal	onderdanig	tin, het
fluweel, het	onderduiken	toegeven

Woordclusterwoorden

toekomstperspectief, het
tot ergernis zijn
tot vreugde zijn
trionfantelijk
uitzichtloos
van wanten weten
vandalisme, het
vastberaden
veen, het
verbasterd
verbouwereerd
verenigen
verjagen
verplaatsen
verwijderen
verwijten
volgens
volstrekt
(in) voorspoed
voortschrijden (van de tijd)
vorm krijgen
vrijwel
vrouwje, het
wandaad, de
wangedrag, het
wanklank, de
weerwoord geven, een
wetenschapper, de
zeug, de
zich aangetrokken voelen
tot iemand
zich afreageren
zich bevinden
zich onderscheiden
zich verwijderen
zogen
zoogdier, het

Groep 8

aanbevelen
aanbod, het
aanklacht, de
aannemelijk
aansluiting, de
abstract
adel, de
afdruipen
afgaan op
afgeschreven
afsluiten
afstemmen op
afweerstoffen, de
afwijkend
amnestie, de
amper
auditief gehandicapt
authentiek
bedreiging vormen, een
begrip, het
behartigen
beheerst gedrag
belang, het
belemmerd
bemiddelen
benaming, de
beogen
bespreken
bevoorrecht zijn
bewegingsruimte, de
bezorgd
bijdrage, de
bio-industrie, de
boodschap, de
boycotten
branche, de
bronvermelding, de
brouwen, een mengsel
(bier, toverdrank)
buitendijks
carrière maken
chemie, de
collier, het
commissie, de
concreet
concreet voorstel doen, een
contract, het
contributie, de
correctie, de
definitieve versie, de
diabetes, de
doelgroep, de
donateur, de
donor, de
donorcodicil, het
doorstroommogelijk-
heden, de
drang, de
dubbel

eerste versie, de
emancipatie, de
er iets van brouwen
eufemisme, het
executie, de
export, de
functie, de
gehandicapt
gelaten
gelijkwaardigheid, de
gemeenteraad, de
gemeenteraadsleden, de
genetische manipulatie, de
geschil, het
gewelddadig zijn
gezichtsvermogen, het
handelsconferentie, de
high
hindernis, de
hoge vlucht nemen, een
horecabranche, de
iemand erkentelijk zijn
iemand prijzen
iemand waarderen
iets afraden
in onbruik raken
informatie, de
ingrediënten, de
ingrijpen
inpolderen
intimideren
intomen
intuïtie, de
invoeren
je erkend voelen
je geprezen voelen
je gewaardeerd voelen
je vernederd voelen
justitie, de
juwelen, de
kistkalf, het
kleinere
klonen
kwelder, de
kwestie laten varen, de
kwestie te berde
brengen, de
laboratorium, het
legbatterij, de
leven in de brouwerij
leven met een beperking
levensmiddelenbranche, de
lichamelijk
lichamelijk gehandicapt
lichtgeraakt zijn
lidmaatschap, het
literatuur, de
m/v
meervoudig

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Woordclusterwoorden

mengsel, het	tendentieus
mestvarken, het	thematische kaart, de
meubelbranche, de	toegankelijkheid, de
milieuconferentie, de	toenemende kans op, een
minderwaardig voelen, zich	toeristische informatie, de
misleiden	traditioneel
modern	trekpleister, de
nakomen	trip, de
natuurkunde, de	tweederangs
natuurkundige kaart, de	32 karaat diamant
neutraal advies geven, een	uitbannen van
nuchter	uiten
objectief	uitoefenen
obstakel	uitspraak, de
officieel	van iemand profiteren
officieus	van iets profiteren
omzeilen	14-karaats goud
onafhankelijkheid, de	verantwoording, de
onbeheerst gedrag, het	verbetering doorvoeren, een
onbekommerd	verdrag sluiten, een
onderscheid maken	vereniging, de
ondertekenen	vernederen
onenigheid hebben	verstandelijk
ongeloofwaardig	verstandelijk gehandicapt
onrechtvaardig	verzachtend
onstuimig	verzadiging, de
ontwenningsskuur, de	visueel gehandicapt
op stand wonen	voorbereiden op
opeisen	voortleven
opgelucht	voorzieningen, de
opvattingen, de	voorzitter, de
opzeggen	vorm aannemen
orgaan, het	vredesconferentie, de
overleggen	waanvoorstelling, de
overmatig gebruik, het	weerstand bieden
overvloed, de	weerstand, de
persoonlijk	wereldconferentie, de
pittoresk	zetting, de
proces, het	zich niet verroeren
propageren	zich onderwerpen
protestmars, de	zorgelijke toestand, de
raadsvergadering, de	zwakbegaafd
ras, het	
rechter, de	
rechtvaardig	
reclame, de	
rijzen	
rolpatroon, het	
scheikunde, de	
staatkundige kaart, de	
stichting, de	
strijd aangaan, de	
subjectief	
suggereren	
suggestie doen, een	
suikergehalte, het	
taakverdeling, de	
tastbaar	
techniek, de	

Vanzelfsprekende woorden

Groep 4

aarzelen	machinist, de	tegenovergestelde, het
alfabet, het	meetlat, de	teiltje, het
alfabetische volgorde, de	met de hand	toverkunstje, het
angsthaas, de	met gemak	treiteraar, de
applaudiseren	met moeite	trekker, de
beginletter, de	nest, het (huis)	tube, de
bekennen (niets te)	niespoeder, het	tuimelraam, het
bibliobus, de	nu	tuinkers, de
bibliothecalesse, de	ongerust	turven, de (de turf)
bieb, de	onmiddellijk	uitnodiging, de
boete, de	ontwaken	vergelijking, de
boodschappen doen, de	onvriendelijk	vergrootglas, het
boomtop, de	onzichtbaar	verklappen
borst, de	oorzaak, de	vlijmscherp
bot, het	openbaar groen, het	vochtig
buitenland, het	oplossen (een probleem)	voedsel, het
cavia, de	oplossing, de	voeteneinde, het
couplet, het	opscheppen	vogelboek, het
dapper	pestkop, de	vonk, de
de inktlap	pictogram, het	vriendelijk
deurkruk, de	pijpje, het	vrucht, de
dubbel feest	pikdonker	waarschuwing, de
eerder	pissebedden, de	wasbeer, de
erafvliegen	pitjes, de	wasmiddel, het
ergens op slaan	plaaggeest, de	wastobbe, de
geboortedatum, de	plagerijtje, het	wegenwachtauto, de
gedenken	pop, de (vlinder)	wens, de
gedichtenbundel, de	pret, de	zandbad, het
geintje, het	probleem, het	zeilboot, de
geknoei, het	publiek, het	zelfportret, het
gelijk	racefiets, de	zijn zin krijgen
gevolg, het	rand van het bos, aan de	zwaardvis, de
gij	razend druk	
grapje, het	rennen	
grappenmaker, de	restaurant, het	
griffel, de	richting kwijtraken, de	
grindpad, het	rijmwoord, het	
grote schoonmaak, de	rotsblok, het	
heide, de	rukken	
hetzelfde	ruw	
hoofdpersoon, de	samenvatten	
ideaal	scheuren	
keukenspullen, de	skiën	
kluif, de	sliert, de	
knalrood	sloot, de	
kom, de	smoes, de	
kroontjespen, de	snikken	
kruiwagen, de	snurken	
kwijt	spinnen (poes)	
lampion, de	spinnijdig	
landkaart, de	sprinkhaan, de	
later	stadium, het (de stadiums)	
lawine, de	station, het	
leeszaal, de	stoeprand, de	
leger, het (haas)	streek, de	
lei, de	stuurman, de	
lessenaar, de	tandenstoker, de	
lidmaatschapskaart, de	tandzijde, de	
lol, de	tegenovergesteld	

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Vanzelfsprekende
woorden

Groep 5

aandrijven	kathedraal, de	vervellen
achterstand, de	kiezel, de	vijandig
advertentie, de	knaap, de	volière, de
alles onder één dak	kringlooppapier, het	vouwkaart, de
Arabisch	kriskras	vuilnisbelt, de
avonturenboeken- schrijver, de	larf, de	warenhuis, het
avontuur, het	lauw	wegenkaart, de
babbelen	met gemak	wenen
bakfiets, de	moestuin, de	wenskaart, de
bangerik, de	motten, de	zakkenroller, de
bedroefd	na afloop	zielsgelukkig
bericht doorgeven, het	nauwkeurig	zwaardvis, de
bestrafen	oerdom	
blijdschap, de	omschrijven	
bochtig	onderzoeken	
boekenbon, de	op een kier	
boekenlegger, de	op zijn gemak	
bonzen	opgelucht	
boomschors, de	opgeruimd	
broodmager	ophaalbrug, de	
brugleuning, de	oververhit	
brutaal	paniek, de	
compostbak, de	parachute, de	
container, de	peuteren	
couplet, het	picknicken	
cracker, de	rimpelig	
(niet) deugen	rommelmarkt, de	
dierenoppasser, de	roodvonk, de	
dierenshow, de	rover, de	
dierenverzorger, de	schap, de/het	
dolgelukkig	schema, het	
drijfmat	schoffel, de	
ekster, de	schrobben	
Elfstedentocht, de	siertuin, de	
envelop, de	skelet, het	
ergens op slaan	sluipen	
flauwerd, de	smoes, de	
gebarentaal, de	snert, de	
gebeurtenis, de	snorkel, de	
geheimzinnig	spannend	
gestuntel, het	speurneus, de	
gisteren	sputterend	
glazenwasser, de	stammetje, het	
glippen	stempelkussen, het	
grijnzen	sweater, de	
haai, de	tasjesdief, de	
heg, de	tijdstip, het	
herdrukken	toerenspits, de	
herkauwen	touwbrug, de	
hof, de	tribune, de	
huizenblok, het	uitspoelen	
ijsbloem, de	uitwringen	
ijzig	valstrik, de	
in verzet komen	van harte	
insect, het	veegauto, de	
inslaan	verbergen	
jeep, de	verdacht	
kannibaal, de	verdieping, de	
	verhongeren	

Vanzelfsprekende woorden

Groep 6

aan diggelen
aardoppervlak, het
actualiteitenrubriek, de
acupunctuur, de
adapter, de
affiche, de/het
afwisseling, de
analfabeet, de
analfabetisme, het
argument, het
bagger, de
baggerschip, het
balie, de
baret, de
batje, het
bedrijvig
begonia, de
behendig
behoefte hebben aan
bemanning, de
beteuterd
beweren
Bijbel, de
binnensmonds
blik, de
blozen
blut
boete, de
bonken
chic
chirurg, de
collectebus, de
dagelijks
deadline, de
deelnemer, de
documentaire, de
doofstom
doven
draaiboek, het
dreigend
eigenaardig
eigendom, het
elfje, het
familieband, de
fantaseren
farao, de
garde, de
gebekt
geiser, de
geluidstechnicus, de
gespannen
gleuf, de
gniffelen
grandioos
grimeur, de
grissen
grondstof, de
herberg, de
hulpactie, de
hurken

hygiëne, de
iets beleven
ijsberen
in dienst nemen
index, de
ingezonden brief, de
intelligent
intens
internationaal
jury, de
kaakslag, de
kampbewoner, de
kandidaat, de
kapitein, de
kappen
karakter, het
kenmerken, de
kieskeurig
kijven
kittig
kleermakerszit, de
koetsier, de
kolonie, de
koran, de
kwakzalver, de
leerplichtig
limerick, de
luchtvervuiling, de
luguber
mak
manen, de
materiaal, het
medaille, de
megafoon, de
mitella, de
moedertaal, de
mompelen
mysterieus
nieuwslezer, de
nutteloos
omgekeerd
onderkalken
ondersteunen
ongeduldig
ongeval, het
ontdekkingsreiziger, de
onverstoorbaar
oplichter, de
oprichten
opvanghuis, het
organiseren
overhevelen
personage, de/het
platteland, het
ploegendienst, de
pollepel, de
pottenkijker, de
primeur, de
reclameblok, het
regelen

regelneef, de
regie, de
regisseur, de
reiniging, de
reportage, de
romp, de (schip)
sawa, de
(een) eindeloze
(scheldpartij)
schor
schuifelen
seinen
situatie, de
slagzin, de
sloom
snerpen
soortgenoten, de
SOS-bericht, het
specialisme, het
splitsen
splitsing, de
spreekuur, het
spreekwoord, het
spuitwater, het
standplaats, de
stethoscoop, de
stoom, de
taalgebruik, het
tatoeage, de
toelichting, de
touwbrug, de
(rond)trekken
trucje, het
tsjilpen
tussen de regels
typemachine, de
uitdagend
vaktaal, de
vaststellen
vat, het
veiligheidsspeld, de
verontwaardigd
verpleegkundige, de
(on)verstaanbaar
vertaling, de
ervagen
verwijzen
vlijtig
voordeel, het
voorrang, de
wegdromen
wegenwacht, de
wenken
willekeurig
woestijn, de
woonwagenkamp, het
zode, de
zuiveringsinrichting, de
zwijgen

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Vanzelfsprekende woorden

Groep 7

aangapen	hamsteren	schraal
aanhankelijk	hebzucht, de	schuttingtaal, de
aanhoudend	held op sokken, de	sloddervos, de
aansporen	hooghartig	snuiven
(niet) aanspreekbaar zijn	houweel, het	soortgenoot, de
aanwijzing, de	huiveren	spijt hebben als haren op je hoofd
accepteren	iets als je eigen broekzak kennen	stopwoord, het
achterdochtig	iets overwegen	straffe (wind)
afleiden	iets zat zijn	struikelblok, het
afschuw, de	imiteren	te danken hebben aan
afstandelijk	in groten getale	tegenstelling, de
aroma, het	in tegenstelling tot	telganger, de
artistiek	individu, het	tersluiks
bedoeïen, de	inkeping, de	testament, het
beeldteken, het	inmiddels	trofee, de
beïnvloeden	invloed hebben op	tutoyeren
beperken tot	je blik afwenden	uiterst (heel erg)
beschouwen	jubileum, het	uitsluitend
beslist	klinknagel, de	van oudsher
betaalmiddel, het	kooi, de	vanwege
betreffen	koord, het	veiling, de
blokkeren	krimpen	verdelgen
boord, het	kritisch	vergaren
carrière, de	kwetsbaar	verscheidene
chaotisch	lijfstraf, de	vertegenwoordiger, de
clientèle, de	linnen, het	vertonen
compagnon, de	meeroken	verwijfd
creativiteitscentrum, het	meertalig	verzadigd
cursus, de	meervoudig gehandicapt	verzamelaar, de
dagblad, het	merkwaardig	verzameling, de
decennium, het	met de deur in huis vallen	volière, de
demonstratie, de (laten zien)	mineralen, de	voorlopig
desnoods	moedwillig	voornamelijk
diverse	naai- en verstelwerk, het	vrijtijdsbesteding, de
doopnaam, de	niet te versmaden zijn	vruchtbaar
doordringend	om de hals vallen	waakzaam
draaischijf, de	onderhandelen	wigvormig
duf	onheil, het	witte doek, het
ereboog, de	ontroerend	wreed
ergens bovenuit torenen	ontzet	wroeten
ergens iets uit opmaken	ooggetuige, de	zich ergens van bewust zijn
ergens in slagen	ophoesten	
ervaren	overkoepelend	
exploderen	pels, de	
filosoof, de	permanent (haar), de	
formaat, het	personage, de/het	
gaaf (onbeschadigd)	pit, de (van een kaars)	
geen half werk afleveren	plaag, de	
gegadigde, de	plastic geld, het	
gehuld in	prepareren	
geluidsbarrière, de	prompt	
gemoedstoestand, de	resoluut	
gepriegel, het	roepnaam, de	
gerafeld	roer, het	
geruisloos	rol spelen, een	
geselen	rozengeur en maneschijn	
gestroomlijnd	ruig	
goedgemutst	scharnier, het	

Vanzelfsprekende woorden

Groep 8

aan de man brengen	koud (=krap)	vaklokaal, het
aannemer, de	kousenband, de	verantwoord
aanvankelijk	krachtmeting, de	verloskundige, de
aaseter, de	kwijtschelding, de	vernietigend
afgrijzen	laborant, de	vertrek, het (=ruimte)
anekdote, de	leed, het	verwonderen
argeloos	lot in eigen hand	vicieuze cirkel, de
bar (=koud)	nemen, het	vivisectie, de
beduimeld	manipuleren	voor vol aanzien
behoeden	marketing, de	voorschotelen
beterere kringen, de	melaats	voortgezet onderwijs, het
betuttelen	menigeen	vroedvrouw, de
bezopen	miezerig	weezinwekkend
billboard, het	mijden	wellicht
blikvanger, de	minderwaardigheids-	welzijn, het
branche, de	complex, het	wijken
citaat, het	miniatur	zekering, de
conservator, de	misdienaar, de	zelfbewust
corresponderen	mondjesmaat	zich beklagen
corrigeren	neutraal	zwaar op de hand zijn
criticus, de	nonchalant	zwakke geslacht, het
depressie, de	nota bene	
dompteur, de	onderdrukking, de	
duel, het	onderscheiden	
één zijn met	onontbeerlijk	
eigenzinnig	ontfutselen	
exotisch	op onbegrip stuiten	
failliet gaan	openlijk	
fanatiek	opgewonden standje	
gebroken (=vermoeid)	zijn, een	
gedrang, het	opinieblad, het	
geïsoleerd	opperen	
gemeenschappelijk	overgeleverd zijn aan	
gewaagd	pak ransel, een	
gewild zijn	passie, de	
godsdienst belijden, een	passief roken	
gulzig	pasteuriseren	
haaks	penetrant	
harem, de	plagiaat, het	
harpoen, de	propaganda, de	
hovercraft, de	schriel	
ideële reclame, de	selectief	
iemand in het gareel krijgen	slapjanus, de	
iets in de doofpot stoppen	sneeuwbaaleffect, het	
in het geniep	sneu	
in principe	standpunt, het	
in theorie/praktijk	steppe, de	
in fuus, het	steriliseren	
inheems	stijl, de	
inspirerend	stuurs	
instituut, het	te kust en te keur	
je ogen niet in je zak hebben	te woord staan	
klantvriendelijk	ten onrechte	
kokhalzen	terrein, het (=onderwerp)	
koolzuurhoudend	terroristen, de	
kop, de (het kopje)	ter wille	
koppelen	toetasten	
(=verbinding maken)	tot spoed manen	
kost wat kost	vacuüm	

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Woordspoorwoorden

Groep 4

aanbieden, het	kolen, de	stomp, de
aankomst, de	korf, de	stoot, de
aankondigen	korfbal, het	strengen, de
aardnoot, de	krijzen	struik, de
ademen	kuiken, het	struikgewas, het
afloop, de	lachen	suddereren
afval, het	lakei, de	toveren
baard, de	laken, het	toverfee, de
bakkebaarden, de	logé, de	toverkunstje, het
bakken	logeerkamer, de	toverspreuk, de
bedienen	logeren	toverstokje, het
berg, de	luik, het	trottoir, het
beschermen	mep, de	tuinslang, de
blazen	mopperen	tunnel, de
boterham, de	omroeper, de	uitje, het
braadpan, de	onder water	uitstapje, het
breed	ondergronds	uniform, het
dame, de	ondeugend	vacht, de
dapper	ouders, de	veren, de
dekbed, het	overall, de	verspringen
deken, de	paardenstaart, de	vertrek, het
dienblad, het	paleis, het	vervolg, het
dop, de	pinda, de	veulen, het
draven	pindakaas, de	visite, de
elektriciteit, de	plezier, het	vlecht, de
energiebron, de	pop, de (van een vlinder)	vlinder, de
familie, de	programma, het	vuilnis, het
fluitketel, de	puffen	vuilnisbelt, de
fruit, het	puppy, de	wedstrijd, de
gas, het	ravijn, het	werpen
gast, de	reisbestemming, de	woest
giechelen	rennen	zeuren
gillen	rots, de	zolder, de
glimlachen	rotsen, de	
groente, de	rups, de	
grootmoeder, de	ruw	
grootouders, de	schateren	
grootvader, de	scherp	
grot, de	schieten	
hardhandig	schort, het	
hark, de	schreeuwen	
heer, de	schubben, de	
held, de	sik, de	
helling, de	slenteren	
heuvel, de	slijpen	
hijgen	sloop, de	
hoes, de	slot, het	
hoogspringen	smal	
huid, de	smeren	
iemand verslaan	snee, de	
kalf, het	snor, de	
kattenkwaad uithalen, het	sportdag, de	
kattenluikje, het	sprinten	
kelder, de	sproeien	
klagen	stiekem	
knecht, de	stoeprand, de	
knot, de	stoeptegels, de	
koekenpan, de	stoer	
koken	stomp	

Woordspoorwoorden

Groep 5

aankomsthal, de	klant, de	station, het
aanleggen	koppig	stekker, de
achterbaks	kwaaltje, het	stiekem
achternaam, de	kwiek	stoer
afloop, de	landingsbaan, de	stoer doen
afluisteren	last hebben van	stram
avontuur, het	loeren	stroom, de
bagage, de	lunch, de	tevoorschijn komen
balie, de	maaltijd, de	theelepels, de (object en hoeveelheid)
bedroefd	mager	toekomst, de
begin, het	mankeren	trapgat, het
bejaarde, de	meedrijven	trapeuning, de
bejaardenhuis, het	meeuw, de	traprede, de
belonen	mist, de	uitverkoop, de
beschermen	moeizaam	venster, het
beterschap wensen	mul	verdwalen
beweeglijk	nagerecht, het	verroest
bezoekuur, het	oever, de	verschijnen
buidel, de	onbeleefd	vertrekhal, de
denken	onbeweeglijk	verwachten
detective, de	onfatsoenlijk	verzorging, de
diner, het	ongehoorzaam	vlot lopen
doorbreken	ongeveer	vol
draaimolen, de	ontbijt, het	voorgerecht, het
drijven	ontstaan	voornaam, de
dwarliggen	ontstaansgeschiedenis, de	voorspellen
dwerg, de	ontvangen	warenhuis, het
eetlepel, de (object en hoeveelheid)	openlucht (in de)	watervogels, de
elfje, het	opgewekt	weg kwijt zijn, de
er geweest zijn	oplaadbaar	wenskaart, de
etalage, de	opzoeken	winkelier, de
fee, de	overdekt	woonboot, de
feliciteren	pakhuis, het	zangvogels, de
gebeurtenis, de	paraplu, de	ziekte, de
gelukwensen	parasol, de	zinken
geniepig	paskamer, de	zoldertrap, de
gerecht, het	peinzen	zwaan, de
gids, de	piekeren	zwemvliezen, de
gluren	ploegen	zweven
gracht, de	precies	
halfvol	prooi, de	
haven, de	retour, het	
heks, de	reuzenrad, het	
herhalen	roepnaam, de	
herkennen	roerloos	
herschrijven	roesten	
hoofdgerecht, het	rondleiden	
huppelen	roofdier, het	
in gedachten	roofvogels, de	
inbraak, de	route, de	
inbreken	schatten	
inbreker, de	schemerig	
informatie, de	sjokken	
jager, de	slecht ter been	
kabouter, de	snuffelen	
kade, de	soepel	
klacht, de	spannend	
klagen	spoor, het	
	staren	

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Woordspoorwoorden

Groep 6

achtergrond, de
afkeurend
afkomstig
aflevering, de
aflikken
afloop, de
antiek
architect, de
beddengoed, het
bedriegen
bedrog, het
begrijpen
bereiken
bericht, het
beroep, het
beschermen
bevelen
bibliothecaresse, de
bits
boerderij, de
boeren
commanderen
dikwijls
doodlopende weg, de
doolhof, de
dreigend
driftig
driftkikker, de
dringend
dubbele betekenis, de
duimstok, de
erf, het
foppen
gas, het
gebruik, het
gewend zijn aan
gewoonlijk
gewoonte, de
gids, de
gokken
herkennen
kattig
kelner, de
kunst, de
kunstenaar, de
leegstaand
leger, het
leugen, de
liegen
media, de
meestal
militair, de
monteren
namaak, de
nuttig
onbewoond
ondergoed, het
onsmakelijk
opname, de

origineel
ouderwets
pech, de
pesten
plagen
razend
repareren
rolmaat, de
schilderkunst, de
schoolziek
serie, de
slachtoffer, het
slot, het
slurpen
smakken
smokkelaar, de
smokkelen
soldaat, de
stal, de
stiekem
strijkgoed, het
studio, de
tam
trap, de
treiteren
uitdagend
uitsterven
uniform, het
vaak
vaste stof, de
verdwalen
verklaren
vermoeden
verslaafd
verspillen
verstaan
verzoek, het
vieren
vieren, de
vloeistof, de
voor de gek houden
voor elkaar krijgen
voorspellen
vorm, de
waarschijnlijk
wasgoed, het
werkelijk
werkkleding, de
werkwoordsvorm, de
wild
woedend
woning, de
woordenboekvorm, de
zeven
zeven, de
zogenaamd
zuinig

Groep 7

aan de kost komen
aangifte doen
absolute macht, de
actiefilm, de
afkorting, de
afleiden
afsluiten (een onderwerp)
alles
apetrots
argumenteren
astroloog, de
atletiek, de
bankpas, de
begeleiding, de
behandelen
bemanning, de
beseffen
bespreken
bestand zijn tegen
betaalmiddel, het
betrouwbaar
bezetten
bij de les blijven
bijenkorf, de
bijgelovig
binnensjokken
binnenstuiven
binnenvallen
bluffen
boetiek, de
bonzen
brarieschopper, de
bravoure, de
(informatie)bron, de
chaotisch
chipknip, de
comedy, de
concentratie, de
conclusie, de
contant geld, het
creditcard, de
dampkring, de
detail, het
detailhandel, de
detective, de
dictator, de
dik tevreden
documentaire, de
doorschijnend
duet, het
e.d.
eigentijds
ensemble, het
ernaast grijpen
ervaring delen, een
estafette, de
flaptekst, de
fleurig
gassen

Woordspoorwoorden

gebeurtenis, de
gebonden zijn aan
gebruiksvoorwerp, het
geheel, het
genre, het
geslacht, het
groepsles, de
handtekening, de
hart, het
helemaal
historisch
hoofddeksel, het
hooligan, de
horoscoop, de
humoristisch
iets haarfijn aanvoelen
illustratie, de
in het openbaar
in je onderhoud voorzien
in lichterlaaie staan
in vlammen opgaan
individueel
indringer, de
ingaan op
initialen, de
instructeur, de
je inleven
je slag slaan
kicken op
kleding, de
kloppen
koddig
kolonie, de
kristal, het
kwartet, het
leefgemeenschap, de
leugen doorzien, de
leugen, de
luchtig
mishandelen
Mobiele Eenheid (ME), de
moedeloos
muziekgroep, de
muziekkorps, het
nageslacht, het
niveau, het
nl.
noten (lezen), de
o.a.
o.i.d.
o.m.
olijk
omslag, het/de
omstreeks
onderdeel, het
onderkomen, het
onopvallend
onoverzichtelijk
onregelmatig

ontevreden
ontoegankelijk
ontvlammen
onverbiddelijk
onvindbaar
onwaarschijnlijk
opgefokt
opsporen
opticien, de
opzichtig
ordelijk
orkest, het
outfit, de
overhalen
overkomen
overnemen
overzichtelijk
paraaf, de
peil, het
per
poelier, de
privé
privés, de
publiek
raadplegen
regelmatig
regeren
rel, de
ritme, het
schipbreuk, de
schoeisel, het
sciencefiction, de
sensatie, de
simpel
sinds
smeken
solo, de
specialiteit, de
spore, de
stilstaan bij
stukje, het
team, het
teren op
territorium, het
thriller, de
tikken
toegankelijk
toekomst voorspellen, de
toekunnen met
toon(hoogte), de
trio, het
uitstallen
uniek
verbranding, de
verdedigen
verdringen
vermist
vermoedelijk
verschijnsel, het

verslagen
verslappen
verspreiden
verteren
verzwijgen
vitrine, de
vloot, de
voorbijgaan aan
voormalig
voornaamste
voortdurend
waarheid achterhalen, de
waarheid, de
waarzegster, de
weerkaatsen
zeker
zich voortplanten
zwerm, de

VERVOLG BIJLAGE 7

LEERLIJN WOORDENSCHAT

Woordspoorwoorden

Groep 8

(veld)hospitaal, het
aandoening, de
aandrijving, de
aangenomen worden
aansluiten
aanvaarden
aard, de
afgewezen worden
afhankelijk
afkeur laten blijken, de
afwijking, de
agressief rijgedrag, het
alcoholisch
als model dienen voor
assistentie, de
aversie hebben tegen
iets, een
balsemen
begraven
bevolking, de
bewerken
bij uitstek (on)geschikt
bijstaan
blessure, de
blijk geven van een mening
bodem, de
bot
botbreuk, de
brandstof, de
bumperklever, de
café, het
cafeïne, de
chronische pijn, de
commerciële omroep, de
confronteren
cremeren
deserteren
dienst uitmaken, de
doktersvoorschrift, het
economie, de
eerbiedigen
energie, de
ernaar uitzien
ertegenop zien
experiment, het
formeel
gebod, het
gebrek, het
gedaan zijn met
geen weerstand
kunnen bieden
gehandicapt
geheim prijsgeven, een
gewricht, het
gezag ondermijnen, het
gezag, het
glooiend
horeca(gelegenheid), de
hotel, het

hun tol eisen
iets aangenaam vinden
iets appreciëren
iets geheimhouden
iets onaangenaam vinden
iets op elkaar afstemmen
illegaal
immens
in de verleiding komen
in relatie tot elkaar staan
in trek zijn
in twijfel trekken
informeel
jager, de
je mee laten slepen
kalmerende middelen, de
kater, de
katholieke geloof, het
klimaat, het
klooster, het
kneuzing, de
kramp, de
ladderzat
landkenmerken, de
landschap, het
legaal
leger, het
lenen voor, zich
lesrooster, het
leven met een beperking
luxe, de
maatschappelijk
maatschappij, de
medeverantwoordelijk
mensenrechten, de
mentor, de
meteoroloog, de
mis, de
misvormd
monnik, de
nietig
non, de
omroep, de
onder invloed
ontstoken
ontzag hebben voor
onwaarschijnlijk
op grote schaal
op het nippertje
op korte termijn
op peil houden/blijven
optimistisch
opwekkend
pastoor, de
pepmiddel, het
pessimistisch
pijnlijk (figuurlijke
betekenis)
plantage, de

populair
proefkonijn, het
professioneel
publieke omroep, de
recreatief
restaurant, het
reuma, de
roes, de
samenhang, de
schenden
scholengemeenschap, de
slagveld, het
sneuvelen
snijden
solliciteren
soortgelijk
sponsors
storing, de
stram
strijden
stroper, de
taalgebruik, het
te laat
techniekboek, het
ten onder gaan
toedienen
tussenuur, het
uitgestrekt
uittesten
uitwerking, de
vacature, de
vakleerkracht, de
verantwoordelijk
vergroeiing, de
verpieteren
verwerpen
verzoek, het
verzorgen
visstand, de
voorkeur te kennen
geven, de
vooruitgang, de
vroegtijdig
waarschijnlijk
wedstrijdsport
beoefenen, de
weersverschijnsel, het
weids
werkgever, de
werknemer, de
wildstand, de
zakelijk
zegevieren
zich koest houden
zich uit de voeten maken
zich verzetten

[blanco pagina]

BIJLAGE 8

LEERLIJN SPELLING

Fonologische strategie	Groep 4	Groep 5
klankzuivere woorden	1, 2, 3, 4, 5, 7, 11	-
Auditieve herkenningstrategie		
ng / nk	6, 9, 16, 23	2, 6, 12, 26
/u/-klank als e	7, 8	-
eer / oor / eur	8, 12, 16, 19	1, 8, 14, 17, 32
eren / oren / euren	-	25, 32
sch en schr	15, 18, 20, 24, 28, 31	2, 10, 16, 24, 26
ig en lijk	19, 20, 22, 28, 34	3, 15, 17, 27
aai / ooi / oei	26, 28, 32, 34	3, 13, 23, 28, 33
-tie	-	-
-heid	-	-
-teit	-	-
-isch(e)	-	-
Visuele inprentingsstrategie		
(hoog)frequente woorden	4, 6, 8, 12, 13, 15	-
s- / z-	9, 14, 18	2
f- / v-	10, 14, 18	4, 30
ei / ij	13, 16, 17, 26, 30, 32	4, 5, 11, 19, 27, 33
au / ou	17, 18, 22, 25, 29, 33	4, 9, 15, 20, 24, 31
/oe/ = ou	-	-
/oo/ = au	-	-
/k/ of /s/ = c	-	-
i / ie	-	-
y	-	-
/g/ = ch	-	-
/sj/ = ch	-	-
/zj/ = g	-	-
leenwoorden	-	-
-ice	-	-

Groep 6	Groep 7	Groep 8
-	-	-
4	-	-
7	-	-
9	-	-
2,9	-	-
3,6,21	-	-
2,26	-	-
1,13	-	-
22,32	6,34	19
-	18,21	14
-	11,24	5,14
-	8,32	17,28
-	-	-
-	-	-
-	-	-
1,4,10,23,31	1,4,10,18,22,28	2,8,10,20,31,32
2,9,21,29	2,18	16
29	11	4,31
-	2,18	16
8,19,33	2,4,12,20,30	2,6,22,29
17,25,27,34	1,6,8,20,22,26,34	4,6,8,16,22,32
-	12,23	4
3,5,21	8,25	-
21	14	11,15
-	16	11,15
-	21,22,30,34	1,5,9,20,24,28,30
-	32	-

VERVOLG BIJLAGE 8

LEERLIJN SPELLING

	Groep 4	Groep 5
th	-	-
x	-	-
q	-	-
/p/ = b	-	-
wr-	-	-
moeilijk verlengbare -d	-	-
é, è, ê	-	-
-air	-	-
niet-geschreven /w/ en /j/	-	-
bijzondere inprentwoorden	-	-
Visuele inprentingsstrategie + fonologische strategie		
-f-, -v-	-	-
-s-, -z-	-	-
Regelstrategie		
g(t) / ch(t)	10, 18, 20, 24, 28, 31	2, 9, 16, 24, 26
-t / -d	20, 24, 27, 30, 34	3, 11, 17, 22, 29, 32
f wordt ff of v	-	7, 13, 21, 30
s wordt ss of z	-	7, 18, 29
uw, ouw, auw, ieuw en eeuw	-	19, 21, 23, 30
werkwoordsvormen	-	-
afbreken van woorden	-	-
tussen-s en tussen-n	-	-
hoofdlettergebruik	-	-
apostrof en trema	-	-
open of gesloten lettergreep	21, 22, 23, 25, 27, 29, 31, 33	1, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 25, 26, 28, 31
samenstellingen met koppelteken	-	-
speciale verkleinwoorden	-	-
bijzondere meervoudsvormen	-	-

Groep 6	Groep 7	Groep 8
-	28, 32	1, 18, 21
-	28, 32	1, 18, 21
-	28, 32	1, 18, 21
-	33	26
-	33	26
-	26	-
-	24	12
-	-	9, 22
-	-	9, 22
-	-	14, 17
4, 28	16, 17, 23	5, 24
4, 28	16, 17, 23	14, 15, 19, 24
3, 5, 21	-	-
3, 6, 20	1, 3, 4, 7, 9, 26	-
28	14, 30	-
28	14, 30	-
1, 13	-	-
12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32	1, 3, 4, 7, 9, 13, 15, 17, 19, 21, 25, 27, 29, 31	1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 32
24, 29, 32	6, 10, 29	-
-	10, 26	11, 28
-	12, 25	8, 26
-	16, 24, 32	20
3, 4, 5, 11, 15, 18, 24, 28	10, 23, 33	12
-	-	26, 31
-	-	10, 29
-	-	12, 18, 24